

AVUSTURYA GAZETELERİNE GÖRE SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ'NDEN BÜYÜK TAARRUZ'A CEPHELER VE DİPLOMASİ (1921-1922)

Arş. Gör. Dr. Çiğdem Dumanlı*

ÖZET

1921 yılında gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi ve 1922 yılında meydana gelen Büyük Taarruz, Kurtuluş Savaşı'nın belirleyici aşamalarını teşkil etmektedirler. Söz konusu muharebeler bütünü, Birinci Dünya Harbi'nden mağlup ayrılmış taraflar arasında sadece Türkiye'de bir hareketin, onu kazananlara karşı askerî başkaldırısı anlamına gelmektedir. Bu sebeple, Birinci Dünya Harbi'nin mağlupları tarafından da yakından izlenmişlerdir. Her ne kadar imzalanan Mütarekenin ilgili maddelerine bağlı olarak Türk topraklarını terk etmiş ve doğrudan haber alma olanakları kısıtlanmış olsa da, Avusturya merkezli gazeteler Polatlı'dan İzmir'e kadar tüm cephelerde muharebeye ilişkin olan havadisleri düzenli olarak yazmış ve onları yorumlamışlardır. Bu haberler büyük oranda Londra, Paris, İstanbul, Ankara veya İzmir'den ulaşmıştır.

Bildirinin amacı, okuru, 1921 ve 1922 yıllarında Avusturya gazetelerinde yayınlanan haber ve bilgiler ışığında her iki muharebeye yönelik aydınlatmaktır. Söz konusu gazete haberleri dönemin TBMM Meclis Tutanakları ve günümüz ikincil kaynakları ile de kıyaslanacaktır.

İlgili haberlerde dikkat çekici bir husus, cephelerde yaşanan gelişmeler ile aynı süreçte İstanbul, Ankara, Moskova, Paris veya Londra'da meydana gelen diplomatik görüşme veya münakaşaların eşit düzeyde ele alınmasıdır. Bu durum, ilgili kamuoyunu etkilemeye çalışan dönemin kara propagandasının rolüne de ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sakarya Meydan Muharebesi, Polatlı (Gordion), Büyük Taarruz, Türk Millî Mücadelesi.

---

* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, cigdemdumanli@hacettepe.edu.tr; ORCID: 0000-0002-7872-4821.

ABSTRACT

Front and Diplomacy from Sakarya Pitched Battle to the Great Offensive in the Austrian Newspapers (1921-1922)

The Sakarya Pitched Battle in 1921, and the Great Offensive in 1922, were both the determinants of the Turkish National Struggle. Taking these battles as a whole, the Turkish act is the only military resurrection of a loser party against the victor states in the aftermath of the World War I. This is for the fact that both were followed by the defeated. Even though depending on the relevant clauses of the Armistice they were obliged to leave the Turkish territory, which made difficult to gather news directly, the Austrian newspapers regularly wrote news and made comments on what happened in all fronts from Polatlı to İzmir. The news were mostly received from London, Paris, Istanbul, Ankara or İzmir.

This paper aims to inform the reader on the news concerning both battles within the referred period in the light of the news and information released in the Austrian newspapers in 1921 and 1922. These sources are also compared with the facts derived from the parliamentary minutes of the Grand National Assembly as well as the secondary sources.

In the referred news, this is remarkable that diplomatic talks and negotiations held in Istanbul, Ankara, Moscow, Paris or London were equally emphasized as the developments in the battlefields. This fact denotes the role of black propaganda that aims to influence the relevant public opinion.

Keywords: Sakarya Pitched Battle, Polatlı (Gordion), Great Offensive, Turkish National Struggle.

GİRİŞ

Millî Mücadele döneminde Ankara hükûmeti ile İtilaf güçleri arasındaki temas ve iletişimi iki temelde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki, barış antlaşması için gerçekleştirilen görüşme ve konferanslardır. İkincisi ise, bu görüşme ve konferansların seyrini doğrudan etkileyen muharebelerdir.

Görüşme ve konferansları Sevr ve Lozan Antlaşmaları, muharebeleri ise önce Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'ne kadar geçen süreç, daha sonra Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz bağlamında incelemek zorunludur; zira bilhassa yabancı basına yansıyan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'ndeki yenilgi, cephede evvelce

elde edilen kazanımları gölgelemiş ve bir değil en az iki başarılı muharebeyi gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda Sakarya Meydan Muharebesi Türk kuvvetleri açısından oldukça başarılı sonuçlanmış, ne var ki, başta İngiltere olmak üzere İtilaf güçlerinde, Sevr'in tamamen ortadan kalkacağı yeni bir barış antlaşmasının gerekli olduğu kanaatinde sabitleyememiştir. Bu kanaati oluşturan Büyük Taarruz olmuştur. Bununla birlikte, her iki muharebeler bütünü, Türk kuvvetlerinin direnişini çok güçlü bir şekilde ortaya koymuş olması açısından Sevr'e bağlı anlaşma temelini de sarsmışlardır.

Sevr Antlaşmasını belirleyen sürecin temel taşlarını 1920 yılı Londra ile San Remo Konferansları, ana kırılma noktasını ise, İtilaf güçleri açısından da, İstanbul'un resmen işgali oluşturmuştur. 1920 Londra Konferansı'nda İstanbul'un işgaline karar verilmiş¹, San Remo Konferansı'nda ise Osmanlı'nın tasfiyesi söz konusu olmuştur.² Buralarda alınan kararlarla, Mondros Mütarekesi imzalanırken henüz daha İngiltere ve Fransa arasındaki mevcut sorun³ köklenmiş ve Fransa, Şark'ta üstünlüğü İngiltere'ye kaptıracağı endişesine kapılmıştır.⁴ Sevr Antlaşması'ndan sonra 1921 tarihli Londra Konferansı'nın önemli bir meselesi olan azınlıklar meselesi, Fransa ile İngiltere arasındaki sorunu canlı tutmuş ve Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı'nda Fransız istatistiklerini temel alan bir anket önerisi çeşitli şekillerde haberlere yansımıştır.⁵ Bu haberlerde, Sevr'den sonra Türkiye lehine bir dönüşümün gerçekleşebileceği ihtimali ortaya çıkmıştır.⁶ Londra Konferansı'nın bu etkisine yönelik yaşanan tartışmalara en ilginç örneği, Avusturya'da yaşayan ve Anadolu cephelerine yönelik Yunan tezi ağırlıklı haberler yazan bir Yunan gazeteci ile yine Avusturya'da yaşayan bir Türk arasında *Neues Wiener Tagblatt* adlı gazetede gerçekleşen tartışma yansıtmıştır.

¹ Gürkan Fırat Saylan, "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41, Ocak 2014, s. 21 vd.

² "Auslandschau", **Pester Lloyd** (Abendblatt), Budapest, 30. April 1920 (Jg. 67/Nr. 104), s. 1.

³ Bunun için bkz. Çiğdem Dumanlı, "Kendine Özgü Bir Buhran Örneği: Birinci Dünya Harbi'nde Alman Şark Politikası", **CTAD**, Yıl 14, Sayı 28 (Güz 2018), s. 240, dipnot 81.

⁴ "Das türkische Problem", **Pester Lloyd** (Morgenblatt), Budapest, 5. Mai 1920 (Jg. 67/ Nr. 107), s. 1.

⁵ Londra Konferansı'nı ayrıntıları ile ele alan bir çalışma mevcuttur. Bu çalışmada Bekir Sami Bey'in konferansta yaptığı konuşmaları ve 1896 yılı Fransız istatistiğine dayalı tezi detaylarıyla okunabilir. Dönemin gazetelerine yansıyan bilgi bu bilgidir. Bkz. Adnan Sofuoğlu, Seyfi Yıldırım, **Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı (Tutanaklar-Belgeler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, s. 189 vd.; bilhassa s. 234-235.

⁶ "Die Londoner Orienttagung", **Neues Grazer Abendblatt**, 25. Februar 1921 (Nr. 135), s. 1; "Die Revision des türkischen Friedens", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 25. Februar 1921 (Jg. 55/Nr. 55), s. 2; "Die Londoner Konferenz", **Wiener Zeitung**, 25. Februar 1921 (Nr. 45), s. 5.

Aristidis Spyropulos adlı bir Yunan muhabirin, 5 Nisan 1921 tarihinde bir haberinde, Anadolu'nun birçok şehrini Yunan kenti olarak göstermesi ve Fransa ile İtalya'nın konferansta Türkiye lehine tutumunu eleştirmesine karşılık,⁷ "Bir Türk" imzasıyla verilen cevapta, Vital Cuinet adlı Coğrafyacı ile Cenevrelî Antropolog Pittard'ın kaynaklarında yer alan istatistik ve değerlendirmeler ele alınmış ve Yunan taleplerinin haksız olduğu dile getirilmiştir. Cevap veren Türk yazar, bir bakıma, Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı'nda başvurduğu resmî Fransız yayınına başvurmuş ve "bu istatistikler ezici bir ispat" niteliği taşıyor demiştir.⁸

Hâliyle, Bekir Sami Bey'in Fransız istatistiklerini temel alan anket önerisi yurt dışında yaşayan Türkler ile Yunanlar arasında dahi, İngiltere ve Fransa bağlamında tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu süreçte Fransa'nın İngiltere'nin Şark politikası aleyhinde Anadolu'daki harekete yakın tutumu, Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında yapılan Ankara Antlaşması ile resmîleşmiştir. Söz konusu antlaşma, İngiltere'nin Yunanları desteklediği kadar, Fransa'nın da Ankara hükûmetini desteklediği yorumlarına yol açmıştır.⁹

1922 yılında gerçekleşen Paris Konferansı ile Anadolu'da İtilaf varlığı süreci uzatılmaya çalışılmış, ne var ki Fransa ile İngiltere arasındaki mevcut ayrışmaya bir de İtalya ile Ankara hükûmetinin anlaşma çabaları eklenmiştir. İtalya'nın Ankara hükûmeti ile gerçekleştirdiği görüşmeler, Lloyd George ile Schanzer arasında münazaralara sebebiyet vermiştir.¹⁰ Kendi içerisinde yoğun kargaşa yaşayan İtilaf gücü devletlerinin Anadolu'daki varlığına nihai ve tamamlayıcı darbeyi vumak, Büyük Taarruz ile mümkün olmuştur.

Tüm bu süreçlerde İtilaf güçleri arasında var olan fikir ve görüş ayrılıkları kendi ülkelerinde yayınlanan haberler aracılığı ile Avusturya basınına da ulaşmıştır. Avusturya basınının bu süreçte önemli iki özelliği vardır. Bunlardan ilki, Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı'ya müttefik bir basın olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde Anadolu toprakları hakkında yoğun değerlendirme, yorum ve fikir sahibi oldukları anlaşılmaktadır. İkinci özellik, savaşın sonunda Anadolu topraklarından doğrudan yerine daha dolaylı haber almalarında yatmaktadır. Söz konusu dolaylı haberler hem Anadolu'daki Türk çevrelerinden hem de İtilaf gücü ülkelerinin tamamından gelmektedir. Bu süreçte Avusturya basınının Millî Mücadele'ye yönelik haber akışı sağladığı

⁷ Aristidis Spyropulos, „Die Griechen in Kleinasien“, **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 5. April 1921 (Jg. 55/ Nr. 92), s. 2.

⁸ Ein Türke, „Die ethnischen Verhältnisse in Kleinasien“, **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 29. April 1921 (Jg. 55/ Nr. 116), s. 4 vd.

⁹ „Englisches Weltreich und der Islam“, **Freie Stimmen**, Klagenfurt, 19./20. Jänner 1922 (Jg. 42/ Fol. 15), s. 1

¹⁰ „Konferenzen auf der Konferenz“, **Neues Wiener Journal**, Wien, 5. Mai 1922 (Jg. 30/ Nr. 10.233), s. 1.

merkezler büyük oranda, Londra, Paris, Roma, Atina, Ankara ve İstanbul'dan oluşmaktadır. İlgili haber akışı bu şekilde hem İtilaf pozisyonunu hem de onun karşısında bir pozisyonu yansıtmaktadır. Hâliyle, bünyesinde barındırdığı bu farklı yönelimler, bir haberin doğruluğu veya yanlışlığını ortaya koymakta ve dönemin kara propagandasına da ışık tutmaktadır. Bu durum Sakarya Meydan Muharebesi esnasında Polatlı'ya¹¹ ilişkin haberlerde de böyledir, Büyük Taarruz esnasında İzmir'e doğru takip haberlerine ilişkin de böyledir.

Bu çalışmada, Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz çerçevesinde dört bir taraftan Avusturya basınına ulaşan haberler ışığında, Millî Mücadele sürecinde İngiliz, Fransız ve İtalyan ayrışması incelenecek ayrıca Avusturya gazetelerinde yer alan ve iki muharebe hakkında bilgi veren haberler değerlendirilecektir.

Değerlendirilecek gazeteler Avusturya Millî Kütüphanesinde taranabilir durumda olan ve *Allgemeiner Tiroler Anzeiger*'den resmî devlet gazetesi olan *Wiener Zeitung*'a, akşam-, sabah ve diğer ekler dahil, otuz yedi gazeteyi kapsamaktadır. Bunların tamamının fikri yönelimlerini değerlendirmek bu

¹¹ Buraya çalışmada ele alınacak Sakarya Meydan Muharebesi kapsamında Polatlı ile ilgili bir bilgi düşmek gerekir. Hem Millî Mücadele öncesinde hem de esnasında, *Polatlı* adıyla karşılaşmak mümkündür. Örneğin 1872 yılından *Die Presse* gazetesinde “Polatly” olarak geçmektedir. Yine Millî Mücadele esnasında *Linzer Volksblatt* gazetesinde “Polatly”, 1 Ocak 1893 tarihli *Deutsches Volksblatt* ve 23 Aralık 1922 tarihli *Neues 8Uhr Blatt* adlı gazetelerde ise “Polatlı” olarak geçmektedir. 1 Ocak 1893 yılına ait çok sayıda aynı haber Polatlı'dan geçecek Anadolu Demir yoluna ilişkindir. Bununla birlikte ilçenin Avusturya haber akışına daha ziyade “Gordium” olarak yansıdığı anlaşılmaktadır; en yoğun haber kaynağı bu ifade ile bulunmuştur. Örneğin, 1776 tarihli *L'esprit des journaux* adlı dergide doğrudan ilçeye ve Ankara'ya atıf yapılarak “Gordium” denmiştir. O tarihte Brüksel Habsburg yönetimindedir ve bu kaynak Habsburg topraklarına dahil şehirlerde doğrudan Polatlı'ya atıf yapılarak Gordium denilen en eski kaynak olarak bulunmuştur. Avusturya Millî Kütüphanesi dijital gazete arşivinde yapılan son teyit taraması 10 Ekim 2022 tarihine aittir ve bir ihtimal bu tarihten sonra eklenecek gazeteleri yansıtmamaktadır. Gordium ifadesine bir diğer örnek Millî Mücadele yılından, 1919 tarihli ve Polatlı için, “henüz daha Türklerin yaşadığı şehir” diyen *Kärntner Bauernbote* adlı gazetedir. İstisnai olarak Polatlı'nın “Gordium” değil, “Gordion” olarak anıldığı da görülebilmektedir. Örneğin 1840 yılında *Der Aufmerksame* adlı gazetede, Gordion düğümüne atıfla, “Gordion” denilmiş, şehire atıf yapılarak isim yine 1897 yılında *Leitmeritzer Zeitung* gazetesine yansımıştır. Millî Mücadele yılında *Reichspost*'un bir haberinde de bu şekilde isimlendirilmiştir. Bkz. “Examen critique des anciens Historiens d'Alexandre-le-Grand (par M. le Baron de Sainte-Croix)”, *L'esprit des journaux*, Mai 1776 (Tome V), De l'Imperie du Journal, Avec Privilege, s. 66; *Der Aufmerksame*, 28. März 1840 (Nr. 38), s.b.; “Der gordische Knoten”, *Leitmeritzer Zeitung*, 27. Oktober 1897 (Jg. 27/ Nr. 84), s. 1426; “Die Zukunftsbahnen Kleinasien”, *Die Presse* (Beilage), Wien, 22 September 1872 (Jg. 25/ Nr. 261), s. 9; “Constantinopel”, *Deutsches Volksblatt* (Morgen-Ausgabe), Wien, 1. Januar 1893 (Jg. V/Nr. 1436), s. 11; “Rund um die Welt”, *Kärntner Bauernbote*, Klagenfurt, 25. Oktober 1919 (Jg. 36/ Nr. 36), s. 1; “Die zweite Woche der griechischen Offensive”, *Reichspost*, Wien, 26. Juli 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 203), s. 4; “Die Kämpfe in Kleinasien”, *Linzer Volksblatt*, Linz, 24. August 1921 (Jg. 53/ Nr. 192), s. 2; “Im Reiche Mustafa Kemals”, *Neues 8Uhr Blatt*, Wien, 23. Dezember 1922 (Jg. 9/ Nr. 2460), s. 6.

çalışmanın sınırlarını aşacaktır ve fakat yansıttıkları geniş fikrî yelpazeyi sunmak açısından birkaç örnek verilebilir.

Arbeiterwille adlı gazete bir işçi gazetesidir ve yayınladığı haberlerden de anlaşıldığı kadarıyla, barış antlaşması taraftarıdır.¹² Bir diğer işçi gazetesi sosyal-demokrat kökenli *Arbeiter-Zeitung* adlı gazetedir.¹³ Keza *Deutsches Volksblatt* adlı Alman milliyetçisi ve antisemit gazetenin¹⁴ aksine bir konumu, şef redaktörü Yahudi asıllı Moritz Benedikt'in olduğu *Neue Freie Presse* adlı liberal gazete teşkil etmektedir.¹⁵ Çalışmada, liberal demokrat ve marksizm karşıtı *Neues Wiener Tagblatt*¹⁶ veya *Reichspost* gibi Hristiyan-Katolik¹⁷ gazetelerin haber akışı da değerlendirmeye alınacaktır. Farklı bir örnek, *Die Rote Fahne* adlı Avusturya Komünist Parti merkez yayın organıdır.¹⁸

Burada belki *Prager Tagblatt* ve *Pester Lloyd* gazetelerinin çalışmaya neden dahil edildiğine ayrıca değinmek gerekir. Her iki gazete de 1918 yılına kadar Avusturya-Macaristan topraklarına ait şehirlerde yayınlanmış Almanca gazetelerdir: Prag ve Budapeşte. Birinci Dünya Harbi sonu ile birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılsa da, harp ve öncesine yönelik yoğun haber akışı sağlayan ve bilgi sahibi olan gazetelerdir. Bu sebeple bu gazeteleri de çalışmaya dâhil etme gereği duyulmuştur.

Sakarya Meydan Muharebesi'ne Giden Süreç¹⁹

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden önce, Türk ordusu İzmit'i ele geçirmiş ve bu şekilde Millî Mücadele'nin stratejik noktalarından bir tanesine sahip olmuştur. İzmit'in Türkler tarafından ele geçirilmesi, İstanbul'a da bir

¹² Bkz. Bu çalışmada dipnot 62.

¹³ Felix Czeike, "Arbeiterzeitung", **Historisches Lexikon Wien**, Band 1: A-Da, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 148.

¹⁴ Felix Czeike, "Deutsches Volksblatt", **Historisches Lexikon Wien**, Band 2: De-Gy, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 22.

¹⁵ Felix Czeike, "Neue Freie Presse", **Historisches Lexikon Wien**, Band 4: Le-Ro, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 373.

¹⁶ Bunun ek yayını da *Neues Wiener Abendblatt*'tır. Bkz. Felix Czeike, "Neues Wiener Tagblatt", **Historisches Lexikon Wien**, Band 4: Le-Ro, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 376.

¹⁷ Sandra Lobarzewski, **Frauenthemen in der Neuen Freien Presse und Der Reichspost im Jahr 1919**, Universität Wien, Geschichte, Angewandte Sprachwissenschaft, Wien, 2008, (Diplomarbeit), s. 23 vd.

¹⁸ Gazetenin adı "Kızıl Bayrak" anlamına gelmektedir ve alt başlığı da zaten fikri yönelimine atıf yapmaktadır. Bkz. "Zentralorgan der kommunistischen Partei Österreichs" (Avusturya Komünist Parti Merkez Organı).

¹⁹ Makalemizde cephelerdeki muharebelerin ayrıntılarından ziyade, cepheden yansıyan Paris-Roma ve Londra Atina merkezli haberler irdelenecektir. Sakarya Meydan Muharebesi hakkında tüm detaylarıyla bilgi veren oldukça önemli bir çalışma mevcuttur. Bu çalışmada muharebe hakkında ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür. Bkz. Kadim Koç, **Ankara'nın Kördüğümü Sakarya: Mustafa Kemal Paşa'nın Dehası**, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2021.

harekât düzenleyeceklerine yönelik İtilaf kuvvetlerindeki mevcut endişeleri artırmış ve İzmit'in batısında yeni bir tarafsız hat çekmişlerdir.²⁰ Bu esnada Yunanlar Trakya'da hareketlenmiş, İstanbul'a karşı muhtemel bir Kuvâ-yı Milliye girişimine karşı bir tümen göndermişlerdir. Girişimin gerçekleşmemesi durumunda da bu tümeni General Harington'un emrine vermeyi düşünmüşlerdir.²¹

İtilaf kuvvetleri arasında o ana kadar bilhassa İngiltere ve Fransa arasındaki mevcut fikir ayrılıklarının Anadolu'daki bu gelişmeler üzerinden basına da yansıdığı anlaşılmaktadır. Fransız basından *Petit Parisien* adlı gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın birliklerinin İstanbul'a bir harekât düzenleyeceğine yönelik iddiaların asılsız olduğunu, Türk birliklerinin tarafsız hattı aşmadığını dile getirmiş, bu da dönemin bir Avusturya gazetesinde yer almıştır.²² Keza yine İzmit civarında olaylar dinmemiş, İtilaf kuvvetleri bunun üzerine bir inceleme başlatmıştır. İnceleme sonucunda sorumlunun, disipliniyle olumlu bir intiba bırakan Türk kuvvetleri değil, daha ziyade Yunanların 11. Tümeni²³ olduğu fikri ağırlık kazanmış, bu da bir dönem gazetesine yansımıştır.²⁴

Sakarya Meydan Muharebesi'nin hemen öncesi, Ankara hükûmeti ile Fransa arasında bir anlaşma amacıyla devam eden görüşmelerin de resmiyet kazanmaya başladığı bir dönemdir. Hâriciye Vekili Yusuf Kemal Bey, 27 Haziran 1921 tarihinde mecliste bir konuşma yapmış, bu konuşmasında, Ankara hükûmetinin dış ilişkileri hakkında bilgi vermiştir. Fransa ile devam eden görüşmeler hakkında da bilgi veren Yusuf Kemal Bey, Zonguldak'taki Fransız askerlerinin bir kısmının geri çekilmesini, görüşmelerin geleceği açısından olumlu bulmuştur.²⁵ Keza yine Briand, bu süreçte, İstanbul'da bulunan Fransız askerlerinin hiçbir zaman Türklerle Yunanlar arasındaki çatışmalarda kullanılmayacağını açıklamış,²⁶ Fransızların Türkiye'ye yönelik dostane ilişkilerini tekrar başlatma amacına dönük bir çaba içerisine

²⁰ "Bedrohung Konstantinopels", **Neues 8Uhr Blatt**, Wien, 1. Juli 1921 (Jg. 8/Nr. 2026), s. 1.

²¹ "Keine Zurückstellung der griechischen Offensive", **Neues Wiener Abendblatt**, Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/Nr. 186), s. 2.

²² "Vorderasien", **Wiener Abendpost**, 7. Juli 1921 (Nr. 152), s. 1.

²³ 11. Yunan tümeninden bazı birliklerin Eylül 1920 gibi İzmit'e geldiği anlaşılmaktadır. Bkz. Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 54, Yıl 2002, s. 804.

²⁴ "Die Lage an der Front", **Deutsches Volksblatt** (Morgen-Ausgabe), Wien, 7. Juli 1921 (Jg. 33/Nr. 11670), s. 3.

²⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, Cilt 11, İçtima 2, 43. İçtima, 27. 06. 1337, s. 61. Yusuf Kemal Bey'in yaptığı konuşma bir Avusturya gazetesine de yansımıştır. Bkz. "Die Außenpolitik der Angora-Regierung", **Deutsches Volksblatt** (Morgen-Ausgabe), Wien, 7. Juli 1921 (Jg. 33/Nr. 11670), s. 3.

²⁶ "Die französischen Konstantinopel-Truppen bleiben neutral", **Neues Grazer Tagblatt**, 8. Juli 1921 (Jg. 31/Nr. 454), s. 3.

girmiştir.²⁷ Temmuz ayı sonlarına doğru Bekir Sami Bey, Briand'a, Türk-Fransız Antlaşması için bir taslak sunmuş ve taslağın muhtemelen Fransız hükûmetinin siyasetine ters düşmeyeceğine yönelik bir değerlendirme de gazetelerde yer almıştır. Değerlendirme, yine Fransız *Petit Parisien* gazetesinden gelmiştir.²⁸

Fransızlarla olumlu ilerlemeye başlayan ilişkilerin aksine, İngilizlerle olan iletişim oldukça gerilimlidir. İstanbul'da devrim amacıyla bir Bolşevik komplosu açığa çıkarılmış, General Harington'a suikast tehdidi gibi sebeplerle aralarında Rus vatandaşlarının da bulunduğu birçok tutuklama gerçekleşmiştir.²⁹ Bu sebeplerle İngilizler askerî güçlerini yoğunlaştırmış, Boğazlara takviye savaş gemileri getirmişlerdir.³⁰ Yine İngilizlerle Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşmesi istenen görüşmede, Anadolu'daki hareketin taleplerinin abartılı olması gerekçesiyle bir sonuca varılamamıştır.³¹

Dikkat çekici bir şekilde, Bolşevik komplosundan başlayarak İngilizlerin Boğazlarda askerî güçlerini yoğunlaştırdığına yönelik haberlerin büyük çoğunluğu Londra merkezlidir.

Temmuz ayında cephelerden gazetelere yansıyan haberlere bakıldığında, Temmuz ayının ilk yarısında, Bahçeçik'te ağır çatışmaların olduğuna³², İzmit civarında Yunanları takibin devam ettiğine³³ veya Bursa-İnegöl civarında Türk harekâtının henüz sürmekte olduğuna yönelik bilgiler³⁴ okumak mümkündür. Temmuz ayının ikinci yarısında, Türk birliklerinin Menderes Cephesine doğru ilerlediği, ayrıca Yenişehir ve Altıntepe'yi zaptettiği ve

²⁷ "Französische Annäherungsversuche an die Türkei", **Deutsches Volksblatt** (Abendblatt), Wien, 8. Juli 1921 (Jg. 33/ Nr. 11671), s. 2.

²⁸ "Die türkischen Vorschläge für ein Abkommen mit Frankreich", **Neues Wiener Tagblatt**, 25. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 202), s. 3; "Der endgültige Entwurf eines französisch-türkischen Abkommens", **Neue Freie Presse** (Nachmittagblatt), Wien, 25. Juli 1921 (Nr. 20440), s. 3.

²⁹ "Bolschewiken-Fäden um Konstantinopel", **Neues Grazer Abendblatt**, 8. Juli 1921 (Nr. 456), s. 1; "Das bolschewistische Komplott in Konstantinopel", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 186), s. 4.

³⁰ "Der Kampf um Konstantinopel", **Deutsches Volksblatt** (Morgen-Ausgabe), Wien, 8. Juli 1921 (Jg. 33/ Nr. 11671), s. 2;

³¹ "Abbruch der englisch-kemalistischen Besprechungen", **Neues Wiener Abendblatt**, Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 186), s. 2. 1921 yılı Haziran ve Temmuz aylarında General Harington'un Mustafa Kemal Paşa ile görüşme çabaları, ayrıca esirlerin değişimi bağlamında gerçekleşen ve fakat neticesiz kalan iletişim bilinmektedir. Bkz. Rahmi Doğanay, "Millî Mücadele'de Türk-İngiliz Esir Değişimi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Yıl 1992, s. 35.

³² "Die Lage an der Front", **Deutsches Volksblatt** (Morgen-Ausgabe), Wien, 7. Juli 1921 (Jg. 33/ Nr. 11670), s. 3.

³³ "Niederlagen der Griechen", **Neues Wiener Abendblatt**, Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 186), s. 2.

³⁴ "Das Ende des türkischen Sultanats", **Innsbrucker Nachrichten**, 13. Juli 1921 (Jg. 68/ Nr. 157), s. 3.

Mustafa Kemal Paşa'nın operasyonları bizzat yönettiği haberleri de basına yansımıştır.³⁵ Burada örneği verilen haberler yoğun olarak Temmuz ayına ait olsa da, Batı cephesindeki çatışmalar, Ocak-Nisan tarihleri için farklı kaynaklarda da okunabilir durumdadır.³⁶ Bu bağlamda Türk birliklerinin Kütahya-Eskişehir Muharebeleri yenilgisi de gazetelerde yer almıştır.³⁷

Literatürde Türkiye hakkında yaptığı çalışmalarla da bilinen, Osmanlı Genelkurmayı 1. Şube Müdürü Binbaşı Franz Carl Endres'in,³⁸ Kütahya ve Eskişehir Muharebelerinden sonra ve Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce yaptığı değerlendirme, 29 Temmuz 1921 tarihinde *Neues Grazer Tagblatt* adlı bir Avusturya gazetesinde yayınlanmıştır. Endres bu değerlendirmesinde, Anadolu'da yaşanan hadiselerin biri siyasi diğeri askerî olmak üzere iki sahne üzerine kurulu olduğunu ifade etmiş ve sadece İngiltere ile Fransa arasında değil, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa ile İtilaf kuvvetleri arasındaki sorunlara da değinmiştir. Endres, Fransa ile İngiltere arasında mevcut sorunların gözle görülür olduğunu, bununla birlikte Ankara hükûmeti ile Fransa arasında henüz bir anlaşma meydana gelmemesinin de milliyetçilerin abartılı taleplerinden kaynaklandığı yorumunda bulunmuştur. Ankara hükûmeti Fransızlara hem iktisadî bir etki alanı açmıyor, hem Kilikya'da Fransız jandarmasının kaldırılmasını istiyor hem de Suriye-Kilikya sınırının birleştirilmesini istiyordu. Keza o süreçte mevcut olan, Mustafa Kemal Paşa'nın birlikleri ile İstanbul'a harekât düzenleyeceği endişesine de İngilizler, tüm Akdeniz donanmalarını İstanbul'da birleştirerek cevap vermişti ve bu, Endres'e göre, tarafsız bölgeye ilk adımında Mustafa Kemal Paşa'ya bir savaş ilanı anlamına geliyordu. Köşe yazısında, Anadolu'nun çeşitli cephelerindeki mevcut durumlar hakkında bilgi de veren Endres, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra Yunan zaferinin kesin olup olmadığını beklemek gerektiğini ve fakat İstanbul'da İngiliz çıkarları aleyhinde bir Mustafa Kemal tehdidinin şimdiden ortadan kalktığını kabul etmek gerektiğini ifade etmiştir.³⁹

³⁵ "Statt einer griechischen eine türkische Offensive", *Illustrierte Kronen-Zeitung*, Wien, 25. Juli 1921 (Jg. 22/ Nr. 7740), s. 4; "Der griechisch-türkische Krieg", *Neues Wiener Tagblatt*, Wien, 25. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 202), s. 3; "Vormarsch der Türken", *Neue Freie Presse* (Nachmittagblatt), Wien, 25. Juli 1921 (Nr. 20440), s. 1.

³⁶ Örneğin bkz. *Türk İstiklâl Harbî*, (Cilt 2, Kısım 3: Batı Cephesi), 3. Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999 veya spesifik olarak Bursa-İnegöl civarı için bkz. Erdal Korkmaz, "Birinci İnönü Muharebesi Esnasında Bursa Üzerinden Şekillenen Yunan Harp Harekâtı: Arşiv Belgeleri Ekseninde Bir Analiz", *Atatürk Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 34-44.

³⁷ "Die zweite Woche der griechischen Offensive", *Reichspost*, Wien, 26. Juli 1921 (Jg. XXVIII/Nr. 203), s. 4.

³⁸ Endres hakkında bkz. Mesut Uyar, "Sanders Askerî Misiyonu (1913-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, Sayı 30 (Güz 2019), s. 50.

³⁹ Franz Karl Endres, "Kriegslage im Orient", *Neues Grazer Tagblatt* 29. Juli 1921 (Jg. 31/ Nr. 508), s. 1 vd. Bu yazı, Endres'in Millî Mücadele üzerine yazdığı tek köşe yazısı değildir.

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri yenilgi ile sonuçlanmış olsa da, Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar çatışmalar durmamıştır. Örneğin, Yunanlar İznik'in doğusunda ilerlemeye çalışmış ve fakat başarısız olmuş veya Köprühisar civarında bir Yunan saldırısı durdurulmuştur.⁴⁰ Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa da bizzat evvela Batı Cephesi'ne ulaşmış ve askerî durumların Türklerin lehine olduğuna dair meclise bilgi vermiştir.⁴¹

Yeni bir Yunan taarruzunun başladığına yönelik haber de bu günlere denk gelmektedir. Örneğin *Neue Freie Presse* gazetesi, 14 Ağustos 1921 tarihli ve Atina kaynaklı bir habere atıf yapmış ve Yunan taarruzunun başladığını duyurmuştur.⁴²

Polatlı (Gordion)'da Muharebe: Haberlerde Atina ve Londra Pozisyonu

Genel bir Yunan taarruzu haberi dışında, Türklerle Yunanlar arasında Polatlı'da bir savaşın başladığı haberlerini de gazetelerde görmek mümkündür. Örneğin, *Neues Wiener Journal* adlı gazete, “Gordion'da Bir Muharebe” başlığı ile Ankara'nın 55 mil uzaklığında bir muharebenin başladığı bilgisini vermiş, ayrıca tüm Sakarya Meydan Muharebesi süresince çeşitli gazetelerde yer alacak aynı Polatlı tarihine atıf yapmıştır. Gazete, “Bilindiği üzere Büyük İskender Gordion'da Pers ordusuna bir yenilgi yaşatmış ve bu şehirde Gordion düğümünü bölmüştür”, demiştir.⁴³

Büyük Taarruz'dan önce de, yine daha ziyade Anadolu'daki hareket aleyhinde olduğu anlaşılan bir yazı kaleme almış, bu yazısında olağanüstü yanlış bir tahminle şöyle demiştir: “[...] *Bu, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisi açısından saldırıya geçecek durumda olmadığını ispatlıyor. Yunan filosu Karadeniz'e hükmediyor, Anadolu halkı nihai olarak sükûnet istiyor. Bu sükûneti ona kimin sağlayacağı pek de umurunda olmayacaktır. Mustafa Kemal'in itibarı iki yıl öncesi kadar yüksek değil.*” Endres bu cümleleri yazdığında, Büyük Taarruz planı büyük bir gizlilikle çoktan hazırlanmış ve birkaç gün sonra uygulamaya geçilecektir. Bkz. F.C. Endres, “Das griechische Abenteuer”, *Prager Tagblatt*, 13. August 1922 (Jg. 47/ Nr. 188), s. 2.

⁴⁰ “Der Krieg in Kleinasien”, *Tages-Post*, Linz, 16. August 1921 (Jg. 57/ Nr. 185), s. 6; “Türkischer Frontbericht”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 16. August 1921 (Nr. 20461), s. 4.

⁴¹ Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'nın yanına vardığı ve askerî vaziyetin olumlu olduğuna dair bilgi verdiği telgrafı 26 Temmuz 1921 tarihlidir ve dönemin birçok gazetesinde yer almıştır. Telgraf için bkz. “Batı Cephesi Karargâhından Meclis İkinci Reisliğine Telgrafla Verilen Malûmat”, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.; Bu telgrafın gazetelerde yer aldığı şekline birkaç örnek: “Der griechisch-türkische Krieg”, *Wiener Abendpost*, 16. August 1921 (Nr. 185), s. 3; “Der Krieg in Kleinasien”, *Tages-Post*, Linz, 16. August 1921 (Jg. 57/ Nr. 185), s. 6.

⁴² “Beginn der neuen griechischen Offensive”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 16. August 1921 (Nr. 20461), s. 4.

⁴³ “Eine Schlacht bei Gordion”, *Neues Wiener Journal*, Wien, 19. August 1921 (Jg. 29/ Nr. 9979), s. 1; Polatlı'nın daha ziyade Gordion düğümü ve Büyük İskender ile anılması dönemin bir karikatürüne de yansımıştır. Polatlı, Büyük İskender ile imgenlenmiş ve onun sırtını yasladığı

Sakarya Meydan Muharebesi sürecinde Londra-Atina merkezli haber akışı oldukça dikkat çekicidir. Örneğin, Atina basın ajansına dayandırılan bir haberde, Yunan ileri harekâtının 100 km'ye ulaştığı, birliklerin geçtiği birçok yerleşim yerinin köylüler tarafından terk edilmiş olduğu, Sivrihisar'ın tüm halkının Kemalist orduyu takip ettiği, Yunan savaş uçaklarının Türk birliklerini rahatsız ettiği ve en nihayetinde, tüm işaretlerin Mustafa Kemal Paşa'nın böylesi hızlı bir taarruzu beklemediğini gösterdiği bilgisi verilmiştir. Habere göre Mustafa Kemal Paşa Yunan taarruzunu altı hafta sonrası için bekliyordu ve nerede savunmaya geçeceği de o ana kadar henüz belirsizdi.⁴⁴

Yunan ileri harekâtına yönelik Atina kaynaklı bir diğer haberde, Yunan ordusunun Mihaliççik'in [?] doğusunda kalan yüksekliklerden başlayarak bir hat oluşturduğu, harekâtın sadece kuzeye yönelmekle birlikte, 100 km derinliğe ulaştığı ve Türklerin topraklarını terk edip Kemalist birlikleri takip etmeye başladığı bilgisi yer almıştır. Yunan raporlarına dayandırılan haberde “düşman” birlikleri olarak adlandırılan Türk ordusu, geri çekilirken köprüleri ve yolları tahrip etmiştir.⁴⁵

Sadece Atina değil, İstanbul veya Londra'dan gelen haberlerde de Yunan ileri harekâtının olumlu ilerlediğine yönelik bilgiler verilmiştir. Örneğin, o süreçte İstanbul'dan gelen bir haberde, Türk ordusunun geri çekilmekte olduğu, Türk çevrelerinde karar verici bir muharebe zamanının henüz gelmediği ve Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'yı da terk etmek koşuluyla, daha doğuda bir bölgeye geçip nihai muharebeyi orada gerçekleştireceğine yönelik bir ihtimal ortaya atılmıştır.⁴⁶ Yine Yunanlar'ın çok fazla bir direniş ile karşılaşmadan Sakarya Nehri'ni aştığı, Polatlı'yı işgal ettiği ve tüm Gordion'u çevrelemek amacıyla oldukları bilgisi, tamamı İstanbul kaynaklı bir diğer habere yansımıştır.⁴⁷ Londra'dan Avusturya basınına ulaşan bilgilerin büyük geneli de Türk kuvvetleri aleyhine ve bu yöndedir. Örneğin

---

barış antlaşmaları ile, Polatlı'da gerçekleşen muharebenin sonucundan tüm barış antlaşmalarının etkilenecek olduğu vurgulanmıştır. Bkz. “Der griechisch-türkische Krieg”, **Kikeriki**, 4. September 1921 (Nr. 34), s. 2. (Bkz. Ek. 1)

⁴⁴ “Der Vormarsch der Griechen gegen Angora”, **Reichspost**, Wien, 20. August 1921 (Jg. XXVIII/Nr. 227), s. 3.

⁴⁵ Haberde yer adı “Muhaliçsch” (Muhaliç) olarak geçmektedir ve fakat bahsedilen bölge doğrudan Polatlı civarındır. Bu sebeple Mihaliççik olsa gerek. Bkz. “Der griechische Vormarsch”, **Neues Grazer Tagblatt**, 20. August 1921 (Jg. 31/ Nr. 562), s. 2; “Der Vormarsch der Griechen”, **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 20. August 1921 (Nr. 227), s. 3.

⁴⁶ “Der neue Vormarsch der Griechen”, **Deutsches Volksblatt**, Wien, 22. August 1921 (Jg. 33/ Nr. 11715), s. 1.

⁴⁷ “Der Vormarsch der Griechen”, **Neues Wiener Abendblatt**, Wien, 23. August 1921 (Jg. 55/ Nr. 230), s. 1; “Die Kämpfe in Kleinasien”, **Linzer Volksblatt**, Linz, 24. August 1921 (Jg. 53/ Nr. 192), s. 2; “Der griechisch-türkische Krieg”, **Tagblatt**, Linz, 24. August 1921 (Jg. 6/ Nr. 192), s. 5.

bir habere göre Yunan ordusu Sakarya'dan ilerleyerek Türk süvari birliğini yok etmiş ve bu esnada, 170 subay ve 4000 Türk askerini esir almıştır.⁴⁸

Dikkat çekici bir şekilde, cepheden haberler Londra üzerinden Paris'e ulaştığında yine Yunan lehine ve Türkler aleyhine bir durumu ortaya koymaktadır. Örneğin, Yunan birliklerinin Ankara'nın 75 km mesafesine kadar ulaştığı, Yunan uçaklarının Ankara'yı bombaladığı ve Ankara halkının şehri boşalttığı haberi de Londra'dan Paris'e ve oradan Avusturya basınına ulaşmıştır.⁴⁹ Yine *Salzburger Volksblatt* adlı gazete, Atina merkezli bir bilgiye atf yaparak ikinci sayfasında bir Türk yenilgisinden bahsetse de⁵⁰, yedinci sayfasında bu sefer Türklerin Yunan harekâtını durdurduğundan ve Yunanların ağır bir mağlubiyet yaşadığından bahsetmiştir. Gazetede yer alan bu ikinci ve tamamen zıt haber ise, Paris'teki Türk enformasyon bürosundan ulaşmıştır. Keza Anadolu'dan gelen bilgilere göre, Türk çevreler, Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir savaş vermeden Ankara'yı terk edeceğine inanmıyorlardı. Gazetenin muharebe hakkında Türk lehine verdiği bu ikinci bilgi ise, İstanbul üzerinden Viyana'ya ulaşmıştır.⁵¹

Londra ve Atina Merkezli Haber Akışındaki Değişim

22-23 Ağustos 1921 tarihine kadar devam eden, Türk kuvvetleri aleyhine Atina ve Londra merkezli yoğun haber akışının bu tarihten sonra az veya çok değiştiğini görmek mümkündür.

Örneğin *Radio İstanbul* ve Paris merkezli bir habere göre, Türk birlikleri Gordion'da Yunan birlikleri ile temas etmiş ve 40 km'yi içine alan bir cephede bir muharebe başlamıştır. Muharebede Yunanlar, zorluklarla ve yoğun kayıplarla Sakarya Suyu'nu aşmış, ne var ki burada Türklerin sağlam inşa edilmiş siperlerinde güçlü bir direniş ile karşılaşmışlardır. Yine *Exchange Telegraph*'a atf yapılarak verilen bir diğer haberde, Türk direnişinin giderek güçlendiği ve Türklerin muhtemelen Kafkasya ve Kilikya'dan destek aldığı ifade edilmiştir.⁵²

Bu süreçte propagandaya bir örnek teşkil eden, Ankara'nın işgal edildiği haberi de yine aynı merkezden, Londra'dan yalanlanmak durumunda kalmıştır. Buna göre Yunanlar yeni başarılarla sahıpti ve ilerleyen günlerde

⁴⁸ "Der neue Vormarsch der Griechen", *Deutsches Volksblatt*, Wien, 22. August 1921 (Jg. 33/ Nr. 11715), s. 1.

⁴⁹ "Griechenland", *Kärntner Tagblatt*, Klagenfurt, 23. August 1921 (Jg. XXVIII./ Nr. 190), s. 3.

⁵⁰ "Der griechische Feldzug", *Salzburger Volksblatt*, 23. August 1921 (Jg. 51/ Nr. 190), s. 2.

⁵¹ "Der griechisch-türkische Krieg", *Salzburger Volksblatt*, 23. August 1921 (Jg. 51/ Nr. 190), s. 7.

⁵² "Die Schlacht bei Gordium", *Neue Freie Presse* (Nachmittagblatt), Wien, 22. August 1921 (Nr. 20467), s. 3; "Die Kämpfe in Kleinasien", *Freie Stimmen*, Klagenfurt, 24. August 1921 (Jg. 41/ Folge 191), s. 3.

Ankara'nın Yunanlar tarafından ele geçirilmesi bekleniyordu.⁵³ Muharebe esnasında Yunan aleyhine gidişatın kesin bir bilgisi Paris'ten gelmiştir. Söz konusu haberde Yunan yenilgisi teyit edilmiş, Yunanlar, Türk birliklerinin beş günlük bir savunma hareketinden sonra, yoğun kayıplarla Eskişehir'e geri çekilmek durumunda kalmıştır.⁵⁴

25-26 Ağustos tarihi itibarıyla Atina ve Londra basını da taarruzun Yunan ordusu için olumlu ilermediğini az veya çok kabul etmek durumundadır. Örneğin Atina'dan gelen bir bilgiye göre Harbiye Nâzırı Theotokis cepheye gitmiş ve henüz hiçbir şey bitmedi der gibi, Sakarya Nehri'nin ilerisinde büyük bir muharebenin başlamak üzere olduğu malumatı verilmiştir. Londra kaynaklı bir diğer bilgi, Türklerin konumlarını güçlendirdiğini ve Yunan taarruzunun duraksadığını; Kemalistlerin beş günlük bir muharebeden sonra Yunanları Eskişehir'e doğru itelediklerini ifade etmiştir. Yalnız bu bilginin henüz Türk çevrelerin bir iddiasından ibaret olduğu cümlesi de habere eklenmiştir.⁵⁵

27 Ağustos tarihine ait Yunan cephe raporu Atina'dan, 28 Ağustos tarihli Türk cephe raporu Paris'ten gelmiştir. İlki, üslubu artık o kadar coşkulu olmasa da, mücadelenin başarılı bir şekilde devam ettiğinden bahsetmiş, ikincisi ise, Dumlupınar civarında⁵⁶ gerçekleşen bir saldırı ile Yunanlara ağır kayıp verildiğini, Yunan ordusunun sağ kanadının Sakarya Nehri'ni geçmekte tamamen başarısız olduğunu ifade etmiştir. Aynı gün İstanbul'dan gelen bir diğer haber, Yunan ordusunun sağ kanadının Sakarya Nehri'ni geçmeye çalışırken Tuz Çölü civarında Türkler tarafından karşılandığını ve muharebenin sonucunda tamamen yenildiğini ifade etmiştir. Bu habere göre Yunan ordusunun sağ kanadı ordunun diğer kısmından tamamen ayrılmış ve

⁵³ “Der Griechisch-Türkische Krieg”, **Arbeiterwille**, Graz, 25. August 1921 (Jg. 32/ Nr. 231), s. 4; “Der griechisch-türkische Krieg”, **Freie Stimmen**, Klagenfurt, 25. August 1921 (Jg. 41/ Folge 192), s. 4.

⁵⁴ “Die Griechen zurückgeschlagen”, **Prager Tagblatt**, 26. August 1921 (Jg. 46/ Nr. 199), s. 2. Bu haberi ertesi gün de yine Paris'ten gelmiş bir şekilde farklı Avusturya gazetelerinde de bulmak mümkündür. Bkz. “Eine Niederlage der Griechen?”, **Vorarlberger Volksblatt**, Bregenz, 27. August 1921 (Jg. 56/ Nr. 195), s. 2; “Meldung von einem türkischen Sieg am Sakariaflusse”, **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 27. August 1921 (Nr. 20472), s. 5.

⁵⁵ “Der Vormarsch der Griechen”, **Neues Wiener Abendblatt**, Wien, 26. August 1921 (Jg. 55/ Nr. 233), s. 1; Theotokis'in cepheye gittiği ve muharebenin başlamak üzere olduğu haberi ertesi gün de Atina'dan gelmiş bir şekilde farklı bir Avusturya gazetesinde. Bkz. “Der griechisch-türkische Krieg”, **Wiener Zeitung**, 27. August 1921 (Nr. 195), s. 6.

⁵⁶ Gazetede “Tulu-Bunar” olarak geçmektedir. Kastedilen “Dumlupınar” olsa gerek; Sakarya mevzii dışındaki muharebeler olarak o tarihlerde burada da hareketlilikler mevcuttur. Bkz. **Türk İstiklal Harbi** (Cilt 2, Kısım 5, Kitap 2: Sakarya Meydan Muharebesi), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973, s. 61.

Yunan Yüksek Komuta Merkezi bu birliklerin akibeti hakkında bilgi sahibi olamamıştır.⁵⁷

Ağustos ayının son günlerinde yapılan değerlendirmeler de Yunan yenilgisini teyit etmektedir. *Innsbrucker Nachrichten* adlı gazete yaptığı bir yorumda, “*Türkler, tahkimat savaşındaki geleneksel becerileri sayesinde, alanın avantajını kendileri lehinde kullanmak için herhalde her şeyi yaptılar. Her hâlükârda Sakarya kıyımında Yunan taarruzunu şimdilik durdurmayı başardılar, [...]*” demiştir.⁵⁸

Yunan yenilgisi, Londra, Paris, Atina veya İstanbul'dan gelen haberlerden yola çıkarak yapılan bağımsız değerlendirmelerde ifade edilse de, Yunan tarafı Eylül ayının ilk haftası itibarıyla, savaşın sonucuna yönelik kesin bir karar vermek için henüz erken olduğunu söylemiş ve bu da gazetelere yansımıştır. Buna göre, her iki taraf da birkaç defa saldırı ve karşı saldırıya geçmiştir ve muharebeler henüz devam etmektedir.⁵⁹

Ankara'yı hedef alan Yunan taarruzunun nihai olarak başarısız kaldığı kanaatini, Eylül ayının ikinci haftası itibarıyla görmek mümkündür. Örneğin, Paris'ten gelen bir bilgiye göre, Yunanlar 7 Eylül'de geri çekilmeye başlamış ve daha sonra girilen yeni bir taarruz da amacına ulaşmamıştır. Bununla Yunan harekâtının kesin olarak başarısız kaldığı değerlendirilmiştir.⁶⁰

Yine Kral Konstantin'in, evvela sol daha sonra da sağ kanadını aşarak Türklere ağır bir yenilgi yaşatma konusundaki tüm çabalarının boşa çıktığı değerlendirilmiştir. *Neue Freie Presse* adlı gazetede yer almıştır. Değerlendirmede, “*Türkler savunmanın ustası olduklarını gösterdiler ve dünyayı tekraren, varoluşları için kritik bir anda, yeni, varsayılmayan direniş imkanlarıyla şaşırttılar. Yunanistan artık tüm askerî, mâlî ve iç siyasi zorlukları içinde barındıran bir kış seferi ile karşı karşıya*” denmiştir.⁶¹

⁵⁷ “Die Verteidigungsstellung vor Angora”, *Neues Grazer Abendblatt*, 29. August 1921 (Nr. 585), s. 2 vd.; “Türkischer Sieg am Sakaria”, *Reichspost*, Wien, 29. August 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 236), s. 3; “Der griechisch-türkische Krieg”, *Tagblatt*, Linz, 30. August 1921 (Jg. 6/ Nr. 197), s. 6; “Eine griechische Schlappe”, *Linzer Volksblatt*, Linz, 30. August 1921 (Jg. 53/ Nr. 197), s. 3; “Griechenland”, *Kärntner Tagblatt*, Klagenfurt, 1. September 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 198), s. 3.

⁵⁸ “Der griechisch-türkische Krieg”, *Innsbrucker Nachrichten*, 31. August 1921 (Jg. 68/ Nr. 198), s. 3.

⁵⁹ “Die griechisch-türkischen Kämpfe”, *Neues Wiener Tagblatt*, Wien, 3. September 1921 (Jg. 55/ Nr. 241), s. 4.

⁶⁰ “Fehlslag der griechischen Offensive”, *Salzburger Volksblatt*, 15. September 1921 (Jg. 51/ Nr. 209), s. 2.

⁶¹ “Das Versagen der griechischen Offensive”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 16. September 1921 (20492), s. 4.

Yunan yenilgisinin, Londra, Paris, Atina ve İstanbul'dan gelen tüm haberlere yapılan değerlendirmelerle de ortaya çıktığı bu tarihlerde, ısrarla bunun Yunanlar için bir yenilgi anlamına gelmediğini iddia eden doğrudan Avusturya gazeteleri de mevcuttur. Örneğin, 15 Eylül 1921 tarihinde, *Arbeiterwille* adlı gazete, baştan sona yanlış bir haber vererek, Ankara'nın Yunanların eline geçtiğini ve fakat Türklerin bu mağlubiyetinin henüz askerî bir anlam taşımadığı yorumunu yapmıştır. *Arbeiterwille* adlı işçi gazetesi, haberinde, barış antlaşması karşısı Alman milliyetçi çevrelerin aksine bir tavır takındığını ve bunun işçiler için daha doğru bir yol olduğunu ifade eden cümleler kullanmıştır.⁶² Keza *Reichspost* adlı gazete, yayınladığı ve Yunan bakış açısını yansıtan sözlerle, Sakarya'daki muharebenin sadece siyasi bir anlam taşıdığını, Yunanların Ankara'da durma niyetinde olmadığını için kuvvetlerini başka bölgelerde kullanabileceklerini ifade etmiştir.⁶³ Söz konusu gazetenin Hristiyan-Katolik çevrelerin gazetesi olduğu, ayrıca bu süreçte Almanya'dan bağımsız Avusturya fikrini savunduğu farklı bağlamda yapılan incelemelerde dile getirilmiştir.⁶⁴

Hâliyle, Avusturya'da yayınlanan bu örnekteki yorumları, Yunan taraftarlığından ziyade, Almanya aleyhtarlığına bağlamak mümkün görünmektedir. Avusturya'da kimi çevreler Birinci Dünya Harbi sonrası imzalanan St. Germain aleyhinde bir pozisyonu temsil etse de, kimi çevreler de onu olduğu gibi kabul etmek yönünde bir tutum sergilemişler ve bu da Millî Mücadele'ye yönelik haber akışlarına yansımış görünmektedir.

Bununla birlikte, makalenin ilerleyen kısmından anlaşılabacaktır, Büyük Taarruz sonrası oluşan kesin İtilaf yenilgisi ve açık Türk zaferi havası, Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra henüz oluşmamıştır.

Muharebe sonrasında, Yunanların taarruzu yeniden başlatmak için hazırlıklar yaptığı ve destek birliklerinin geldiğine yönelik haberler yayınlanmaya devam etmiştir.⁶⁵ Keza yine Atina'dan gelen bir habere göre, Yunan hükûmeti Anadolu'da hâlihazırda işgal ettiği toprakları ilhak etmeyi düşünüyor ve bunun için 10 bin kişilik bir jandarma gücü tasarlıyordu.⁶⁶

Savaşın henüz Mustafa Kemal Paşa için de tam manasıyla bitmediğini anlaşılır kılan haberler mevcuttur. Sakarya Meydan Muharebesi sonrası ilan edilen genel seferberlik buna yönelik bir örnektir.⁶⁷ Bir diğer örnek ise,

⁶² “Der Fall Angoras”, *Arbeiterwille*, Graz, 14. September 1921 (Jg. 32/ Nr. 251), s. 5.

⁶³ “Nach der Schlacht am Sangarios”, *Reichspost*, Wien, 22. September 1921 (Jg. XXVIII/Nr. 260), s. 2.

⁶⁴ Lobarzewski, *agt.*, s. 24 vd.

⁶⁵ “Der griechisch-türkische Krieg”, *Wiener Zeitung*, 18. September 1921 (Nr. 213), s. 7 vd.

⁶⁶ “Der griechisch-türkische Krieg”, *Wiener Zeitung*, 28. September 1921 (Nr. 221), s. 9.

⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanıldığına dair İsmet Paşa'ya ait raporla aynı gün genel seferberlik ilan etmiştir. Bu seferberlik ilanı 13 Eylül tarihidir. Bkz. “En Son Yunanlıyı Yok Etmek İçin Genel Seferberlik İlânı”, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve*

Mustafa Kemal Paşa'nın gazetelerde yer alan "Silahları bırakmayacağız" açıklamasıdır.⁶⁸ Tüm bunlar, Yunanlar Anadolu'yu tamamen boşaltmadan barışın zor olduğuna yönelik değerlendirmelere sebebiyet vermiştir.⁶⁹

Kesin barışı sağlayacak olan Büyük Taarruz, çalışmanın ikinci kısmında ele alınacaktır.

Büyük Taarruz'a Giden Süreç: İstanbul'a Yönelik Yunan Emelleri

Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce Türk kuvvetlerinin İstanbul'a bir girişimde bulunacağına yönelik iddialar, Büyük Taarruz'a giden süreçte bu sefer Yunan kuvvetlerinin İstanbul'u işgal edeceği endişesine dönüşmüştür.⁷⁰ Üstelik bu endişe temelsiz de değildir; Yunanlar İzmir'de kendi hükümlerinde muhtariyet ilan etmiş ve İtilaf kuvvetlerine, Yunan askerlerinin bir girişiminde müdahalede bulunmamaları isteğini dile getiren bir nota vermişlerdir.⁷¹ Lloyd George, Atina'da İngiliz temsilciye verilen nota hakkında bir açıklama yapmış, notayı doğrulamış ve İngiliz temsilcinin aynı gün böyle bir girişimin sonuçları hakkında Yunan Hâriciye Nâzırı'nı uyardığını ifade etmiştir. Kezayine İzmir'de muhtariyet ilan edilmesinin İtilaf

---

Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.; Gazeteye yansıdığı hâliyle bkz. "Der griechisch-türkische Krieg", **Wiener Abendpost**, 28. September 1921 (Nr. 221), s. 2.

⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa bu sözü Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra, 14 Eylül 1921 tarihi itibarıyla, millete yayınladığı beyanname de dile getirmiştir: "*Ancak silâhlarımızı maksadımız tamamen istihsal olunduktan sonra bırakacağımızdan pek karib olan bu mesud ana kadar kemaîssabık bütün efradı milletin azami gayret ve fedakârlık göstermesine intizar eylerim.*" Yine aynı şekilde 19 Eylül 1921'de mecliste yaptığı konuşmalarda da dile getirmiştir: "*Şüphesiz hukukumuzu temin edinceye kadar silâhımızı bırakamayız. Fakat bundan, bizim müfrit harb taraftarı olduğumuz zannolunmasın. Böyle bir telâkki kadar büyük haksızlık olamaz. Biz bilâkis herkesle sulh yapmak istiyoruz.*" Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre I, Cilt 12, İçtima 2, 79. İçtima, 19. 09. 1337, s. 262 ve "Yunan kuvvetini kırmak için millete Beyanname", **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.; "Mustafa Kemal für Fortsetzung des Krieges", **Neue Freie Presse** (Nachmittagsblatt), Wien, 3. Oktober 1921 (Nr. 20509), s. 3; "Eine Rede Kemals", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 3. Oktober 1921 (Jg. 55/Nr. 271), s. 4.

⁶⁹ "Der türkisch-griechische Krieg", **Wiener Morgenzeitung**, Wien, 8. Oktober 1921 (Jg. 3/Nr. 968), s. 2.

⁷⁰ Yunanistan'ın İstanbul'u işgal etme planları, bunun için Trakya'ya çektiği birlikler ve Çatalca hattında yaşanan gelişmeler ile Yunan'ın bu planlarının hem İtilaf güçleri hem de Osmanlı açısından nasıl karşılandığına yönelik bilgiler dönemin Avusturya gazetelerine yansımıştır. Bununla birlikte, mesele farklı kaynaklar üzerinden şu makalede de bir bütün olarak okunabilir durumdadır. Bkz. Abdurrahman Bozkurt, "Yunanistan'ın İstanbul'u İşgal Planı (1922)", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 18, Yıl 2010, s. 133-153.

⁷¹ "Der Vorstoß Griechenlands gegen die Türkei", **Salzburger Chronik**, 1. August 1922 (Jg. 58/Nr. 173), s. 5.

kuvvetleri tarafından kabul edilmeyeceğinin Yunan tarafına bildirilip bildirilmediğine yönelik bir soruyu Lloyd George cevapsız bırakmıştır.⁷²

Tüm bunlar, endişeleri artırmış olsa da, İtilaf kuvvetlerinin hemfikir olduğu tek konu, İstanbul'a yönelik bir Yunan harekâtını engellemek olmuştur. İstanbul'a yönelik her girişime silahla karşılık vereceklerini ifade eden İtilaf kuvvetleri buna yönelik bir bildiri yayınlamış, Malta'dan destek kuvvetleri gelmiş, Fransızlar Çatalca hattını işgal etmiş ve bununla bir Yunan hareketini engellemek istemişlerdir. Çatalca'da 3 Fransız alayı bir tane de İtalyan bölüğünün bulunduğu bilgisi basına yansımıştır. Yine Avusturya gazetelerinde, meselenin ciddi bir boyut kazandığı, Yunanistan'ın böylesi bir aksiyon ile sadece Türklerle değil, aynı zamanda iki pozisyonun birbirine karşı durduğu Yunan iç siyasetinde ve ayrıca dünya siyasetinde de ağır sıkıntılar yaşayabileceği, zira İtilaf kuvvetlerinin buna müsaade etmeyeceği değerlendirilmeleri yapılmıştır.⁷³

İstanbul'a yönelik bir Yunan girişimi Türk tarafını da hareketlendirmiş, Hâriciye Nâzırı İtilaf kuvvetleri yüksek komiserlerine bir nota vererek, Türk sınırlarındaki Yunan birliklerine dikkat çekmiştir. Verilen bilgiye göre sınırda 30 bin kadar Yunan askerî kuvveti toplanmıştı. Bununla birlikte, Ankara hükûmetinin, Yunanlar Çatalca hattını geçerse biz de İstanbul'a bir harekât düzenleriz ifadesi Londra üzerinden Avusturya basınına ulaşmıştır.⁷⁴ Bu süreçte General Townshend ile Mustafa Kemal Paşa görüşmüş⁷⁵, Townshend, Yunan birliklerinin İstanbul'a bir harekât düzenleme isteğinin engellenmesi gerektiği konusunda İngiliz hükûmetini uyarmış, Mustafa Kemal Paşa ise, Yunan birliklerinin Anadolu'yu terk etmesi durumunda barış imzalayacağını ve fakat eğer İstanbul'a bir harekât düzenlenirse bunun sadece Anadolu'da değil tüm Müslüman aleminde bir tepki doğuracağını açıklamıştır.

⁷² “Der griechische Vorstoß gegen Konstantinopel”, **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 2. August 1922 (Jg. 56/ Nr. 210), s. 3.

⁷³ “Neuer Krieg um Konstantinopel”, **Neues Grazer Tagblatt**, 30. Juli 1922 (Jg. 32/ Nr. 512), s. 1; “Ein griechischer Angriff auf Konstantinopel”, **Illustrierte Kronen-Zeitung**, Wien, 30. Juli 1922 (Jg. 23/ Nr. 8103), s. 8; “Was geht um Konstantinopel vor?”, **Deutsches Volksblatt**, Wien, 30. Juli 1922 (Jg. 34/ Nr. 12051), s. 1; “Die Stärke der Besatzung der Verbündeten”, **Neues Grazer Tagblatt**, 2. August 1922 (Jg. 32/ Nr. 518), s. 3.

⁷⁴ “Griechenlands Vorstoß gegen Konstantinopel”, **Freie Stimmen**, Klagenfurt, 1. August 1922 (Jg. 42/ Fol. 173), s. 3.

⁷⁵ Bu görüşme 24 Temmuz 1922 tarihinde, Büyük Taarruz hazırlıklarının da gizlilikle devam ettiği bir süreçte, Konya'da gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa görüşmeyi Konya'ya alarak Batı Cephesi Karargâhına geçeceğini dikkatlerden kaçırmak istemiştir. Bkz. Osman Akandere, Cemal Güven, “İngiliz Generali Townshend'in Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme”, **S.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi**, Sayı 9, Yıl 2002, s. 19 vd.

Londra'dan 4 tabur askerin daha Türkiye'ye gönderilmesi emri ve İtilaf gücü askerinin 11 bine yükseltilmesi de bu sıkıntılı döneme rastlamaktadır.⁷⁶

Büyük Taarruz Esnası: Harekâtın Başlangıçta Büyük Oranda Gizli Kalması

Avusturya basınında, dikkat çekici bir şekilde, 26 Ağustos ile 30 Ağustos tarihleri arasında cephelere yönelik yoğun bir haber akışı söz konusu değildir. Sakarya Meydan Muharebesi'nde çok erken bir vakitte Türk zaferi konuşulmaya başlanmışken, Büyük Taarruz'a yönelik haberler daha ziyade 30 Ağustos tarihi itibarıyla basına yansımaya başlamış ve Eylül ayına aksamıştır.

Ağustos ayının ilk yarısında, taarruzun başladığına dair bilgilere kadar geçen süreçte basında yer alan haberler daha ziyade, Fransızlar'ın Yunan işgaline karşı Çatalca hattına geçmesinden sonra, İngiliz birliklerinin de Yeşilköy-Bakırköy (Makriköy) hattını işgal ettiği⁷⁷ veya İzmir'de muhtariyet ilan edilmesinden sonra Müslüman-Türk halkının ayaklandığı ve fakat bu ayaklanma ve protestoların İtilaf kuvvetleri tarafından bastırıldığı ve birçok tutuklamanın gerçekleştiğine yöneliktir.⁷⁸ Bununla birlikte, Lloyd George'un parlamentoda Anadolu'daki savaş durumu hakkında yaptığı ve Çanakkale'nin önemine değindiği konuşması haberlerde yer almıştır. Bu konuşmasında Lloyd George, İzmir'in Yunanlar tarafından işgaline de değinmiş ve bu işgale İngilizler'in tek başına karar vermediğini, daha ziyade Fransa, İtalya, Japonya ve İngiltere tarafından ortak bir karara dayandığını ifade etmiştir. Çatalca hattında İtilaf güçleri ile Yunanlar arasında yaşanan çekişmeler, ayrıca Yunanların Afyon'da Çıkrık ile Gazlı Göl civarını ateşe verdiği bilgisi de bu esnada basında yer almıştır.⁷⁹

Dikkat çeken bir diğer haber, Ali Fethi (Okyar) Bey'in evvela Paris'e daha sonra Londra'ya gittiği ve fakat ne Balfour ne de Lord Curzon tarafından kabul görmediği haberi olmuştur. İngilizlerin Fethi Bey ile görüşmeyi reddetme gerekçesinin altında, Londra'dan gelen haberlere göre, Ankara hükûmeti ile Fransa'nın yaptığı gibi özel görüşmelere girmeme isteği yattığı

⁷⁶ "Entsendung weiterer englischer Truppen in die Türkei", **Neue Freie Presse** (Abendblatt), Wien, 2. August 1922 (Nr. 20806), s. 2; "Die Orientgefahr", **Reichspost**, Wien, 4. August 1922 (Jg. XXIX/Nr. 212), s. 2 vd.

⁷⁷ "Griechenland und die Türkei", **Wiener Zeitung**, 4. August 1922 (Nr. 176), s. 6.

⁷⁸ "Unruhen in Smyrna", **Pester Lloyd** (Morgenblatt), Budapest, 5. August 1922 (Jg. 69/ Nr. 176), s. 6.

⁷⁹ "Der Vormarsch der Griechen", **Pester Lloyd** (Abendblatt), Budapest, 5. August 1922 (Jg. 69/ Nr. 176), s. 2; "Griechenland und die Türkei", **Wiener Zeitung**, 5. August 1922 (Nr. 177), s. 5; Çatalca hattında Yunan birlikleri ile İtilaf kuvvetleri arasında 3¼ mil mesafe bırakacak kadar tarafsız bir hattın oluşturulduğuna ve buna yönelik bir protokol imzalandığına dair Atina kaynaklı bir haber için bkz. "An der Tschataldschalinie", **Kärntner Tagblatt**, Klagenfurt, 9. August 1922 (Jg. XXIX/ Nr. 180), s. 1.

anlaşılmaktadır. Buna göre İngilizler bu özel görüşmeler sebebiyle Fransızları eleştirmişti, şimdi aynısını kendileri yapamazlardı.⁸⁰

Ali Fethi Bey, Balfour ve Curzon ile görüşemese de, aslında bu süreçte önemli bir görevi yerine getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Townshend ile yapacağı görüşmeyi Konya'ya çekerek Batı Cephesi Karargâhına geçeceğini ve bununla Büyük Taarruz planını gizlemiştir.⁸¹ Ali Fethi Bey'i yine aynı şekilde, Büyük Taarruz planını Batı diplomatik çevrelerinden ve kamuoyundan gizlemek amacıyla Avrupa'ya göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey'i Avrupa'ya göndermeden evvel, kendisine, amacının Eylül ayına kadar İngilizleri barış antlaşması temelinde meşgul etmek olduğunu ifade etmiştir.⁸²

Hâliyle, Ağustos ayının ikinci yarısında da Avusturya gazetelerine yansıyan haberler yoğun olarak yine Barış Antlaşması için Venedig'te gerçekleşecek bir ön konferansa ilişkindir.⁸³ Buna göre, İtalyan hükûmeti Ankara hükûmetine hangi şartlar altında bir barışa evet diyeceğini şu dört soru çerçevesinde sormuştur:

“1. Kemalist hükûmetin barışın sağlanması için asgari talepleri nelerdir? 2. Ankara dinî ve etnik azınlıkların muhafazası için hangi garantileri verecektir? 3. Kemalist hükûmetin, [büyük] güçlerin kapitülasyonlardan vazgeçmesi durumunda vermeye hazır olduğu taviz veya diğer avantajlar nelerdir? 4. Kemalist hükûmet, Fransa, İngiltere ve İtalya ile üç yönlü anlaşmayı kabul etmeye hazır mıdır?”

Habere göre Ankara hükûmeti bu sorulara kaçamak cevap vermiş ve Türkiye'nin siyasi ve iktisadî bağımsızlığı ile çelişmeyen her türlü tavizi vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴

Ankara hükûmetinin, istenen tavize karşılık siyasi ve iktisadî hiçbir tavizi içermeyen avantajlardan bahsederek verdiği kaçamak cevap anlaşılırdır, zira bir ön konferansa ilişkin bu haberlerin yayınlanmaya devam ettiği bir süreçte, hükûmet de anlaşıldığı kadarıyla barış çerçevesinde gelen sorulara aynı oyalama taktiğini uygulamıştır.

⁸⁰ “Vergebliche Anknüpfungspunkte Fethi Beys in London”, **Neue Freie Presse** (Abendblatt), Wien, 10. August 1922 (Nr. 20814), s. 2.

⁸¹ Bkz. bu makalede dipnot 75.

⁸² İhsan Sabri Balkaya, “Büyük Taarruz Öncesi İngiltere Nezdinde Barış Girişimleri ve Türk Bağımsızlık Mücadelesinin Avrupa Kamuoyuna Duyurulması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 57, Yıl 2003, s. 1117.

⁸³ “Schon wieder eine Konferenz”, **Freie Stimmen**, Klagenfurt, 21. August 1922 (Jg. 4/ Fol. 189), s. 1; “Die Orientfrage”, **Neues 8Uhr Blatt**, Wien, 22. August 1922 (Jg. 9/ Nr. 2366), s. 2; “Tagsneuigkeiten”, **Salzburger Wacht**, 22. August 1922 (Jg. 24/ Nr. 190), s. 6.

⁸⁴ “Die Friedensbemühungen in Konstantinopel”, **Deutsches Volksblatt**, Wien, 20. August 1922 (Jg. 34/ Nr. 12072), s. 2.

Bununla birlikte, Büyük Taarruz'un başladığına dair bir haberi, Fransız Hariciyesine dayandırılarak verilen ufak bir bilgi notunda bulmak mümkündür. Fransız Hâriciyesi, Uşak'ta bulunan millî kuvvetlerin hareketliliklerinden yola çıkarak, "*Türklerin büyük stilde bir taarruz hareketinin prangalarını çözdüğünü*" ifade etmiş, bu da Avusturya basınına ulaşmıştır. Haberin tarihi 23 Ağustos olsa da, 26 Ağustos'ta Avusturya gazetesinde yer almıştır.⁸⁵ Bu ufak haberin dışında, genel olarak 26-30 Ağustos tarihleri arası haber akışında bir *büyük taarruz takibini* bulmak mümkün olmamıştır.

Her hâlükârda taarruz başlamış ve çok geçmeden Yunan yenilgisine dair haberler gazetelerde peş peşe ve çok hızlı bir şekilde yerini almaya başlamıştır.⁸⁶ 29- 31 Ağustos tarihleri arasında gazetelere yansıyan haberler, harekâtın Menderes kısmında başladığı, "*uçan Türk kolonlarının İzmir-Afyonkarahisar demir yoluna kadar ulaştığı*", Bilecik'i ele geçirdiği ve Yunan birliklerinin buralardan çıkmak durumunda kaldığı bilgilerini vermeye başlamışlardır. Ağustos ayı sonunda, gazetelerde, Yunan Dâhiliye ve Harbiye Nâzırlarının Atina'yı terk edip İzmir'e cepheye yola çıktığı, Türklerin taarruz hareketinin 70 km, Yunanların geri çekilişinin ise 60 km derinliğe ulaştığı, Yunanlar çok sayıda esir, cephane ve silah geride bırakmak durumunda kaldığı ve Yunan kuvvetleri üç kısımdan bölündüğü bilgileri yer almıştır. Aşağı yukarı aynı bilgi ve ifadelerle bu bilgileri veren tüm gazeteler, haberleri İstanbul, Adana ve Paris üzerinden almışlardır.⁸⁷ Keza Yunan kuvvetlerinin Menderes'i tekrar işgal etmek istedikleri ve fakat Türk birlikleri tarafından kovalandıkları haberi, Türk topçularının her yerde canlı bir faaliyet içerisinde olduğu değerlendirmesi ile Ankara'dan, Türklerin cephedeki başarısının 400 km bir alana yansıdığı bilgisi Paris'ten gelmiştir.⁸⁸

⁸⁵ "Offensive der Türken in Kleinasien", **Salzburger Wacht**, 26. 08. 1922 (Jg. 24/ Nr. 194), s. 7.

⁸⁶ Bu kısımda Avusturya basınına yansıyan haberlerle bir karşılaştırma yapmak açısından şu kaynak faydalı olabilir. Yaman, Millî Mücadele dönemi basınında Büyük Taarruz haberlerinin nasıl yansıdığını ele almaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Ankara hükûmeti harekâta yönelik yurt içindeki haber akışını da 31 Ağustos'a kadar mümkün olduğunca engellemiş ve İstanbul basını bu süreçte haberleri Yunan ve Avrupa merkezli basından takip etmiştir. Bu haberler de taarruzun basınca geç takip edildiğini doğrulamaktadır. Bkz. Ahmet Emin Yaman, "Kurtuluş Savaşı Basınında Büyük Zafer", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 30, Yıl 1997, s. 239-271, bilhassa s. 261 vd.

⁸⁷ "Die Offensive der Türken", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 31. August 1922 (Jg. 56/ Nr. 239), s. 4; "Die vernichtende Niederlage der Griechen in Kleinasien", **Die Rote Fahne**, 31. August 1922 (Jg. 5/ Nr. 1012), s. 1; "Der türkische Vormarsch", **Neues Grazer Morgenblatt**, 31. August 1922 (Nr. 592), s. 1; "Rückzug der griechischen Armee", **Illustrierte Kronen-Zeitung**, 31. August 1922 (Jg. 23/ Nr. 8135), s. 7; "Der griechisch-türkische Krieg", **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 31. August 1922 (Nr. 20835), s. 4.

⁸⁸ "Neue Mißerfolge der Griechen", **Innsbrucker Nachrichten**, 2. September 1922 (Jg. 69/ Nr. 202), s. 3; "Die türkischen Erfolge in Kleinasien", **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 2.

Bahse konu merkezlerden Avusturya basınına ulaşan ve Türkiye lehine olan haberlerin aksine, 1 Eylül'de henüz daha Atina'dan yansıyan bilgiler, Türk taarruzunun durduğu ve Yunan kuvvetlerine önemli sayıda destek birliği ulaştığına yöneliktir.⁸⁹

Bu süreçte Ankara hükûmetinin diplomatik misyonu basına bir tebliğ vermiş, bu tebliğin bilgisi yine Paris üzerinden ulaşmıştır. Tebliğde, 26 Ağustos'ta başlayan taarruzun ayrıntıları anlatılmıştır. Buna göre harekât 26 Ağustos'ta başlamış; ara vermeksizin 5 gün sürmüş ve tam bir Yunan yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Türk birliklerinin baskısı ile Yunan ordusu iki kısma parçalanmış, bunlardan Kuzey grubunu oluşturanlar tamamen yok edilmiş, Güney grubu ise Dumlupınar'da ağır bir yenilgi yaşamış ve Uşak'a geri çekilmeye devam etmiştir. Çok sayıda savaş malzemesi ve cephane geride bırakan Yunanları takip ise o tarihte henüz devam etmektedir.⁹⁰

4 Eylül tarihi, Atina ve Londra'da da başarısızlığın genel olarak kabul edildiği tarihtir. ABD, Fransa ve İtalya temsilcileri İzmir'de bulunan Yunan yüksek komiseriyle konuşmuş, o da, Anadolu'nun barışçıl bir şekilde terki karşılığında ateşkes antlaşmasının mümkün olduğu bilgisini vermiştir.⁹¹ Yine Atina basını Yunan ordusunun 150 km kadar geri çekildiğini kabul etmiş, Türklerin beslenme ve ulaşım araçları eksikliği sebebiyle taarruzunu durduracağı ümidini dile getirmiş ve Yunan birliklerinde moral bozukluğu ile kaçışların olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Yunan Maliye Nâzırı Yunan mâliyesinin sadece 1 aylık bir savaşı daha finanse edebileceği itirafında bulunmuştur. Atina basınında yer alan bu haberler Paris üzerinden Avusturya basınına ulaşmış, Adana'dan gelen bir tebliğin Yunan ordusundaki bu durumları teyit ettiği bilgisi verilmiştir. Ek olarak yine, muharebenin Uşak'ın 20 km doğusunda devam ettiği ifade edilmiştir.⁹²

Büyük Taarruz sürecinde yeni ve yoğun bir haber akışı, Türk birliklerinin İzmir'i bağımsızlığına kavuşturmasıyla ortaya çıkmıştır. Buna yönelik

---

September 1922 (Nr. 20837), s. 4. Dört yüz km takip bilgisi, Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir ve Bursa'nın alınması üzerine yayınladığı, 13 Eylül 1921 tarihli beyannamede de geçmektedir. Bkz. "İzmir ve Bursa'nın Alınması Üzerine Millete Beyanname", **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.

⁸⁹ "Stillstand der türkischen Offensive", **Reichspost**, Wien, 2. September 1922 (Jg. XXIX/Nr. 241), s. 2.

⁹⁰ "Neuer türkischer Sieg in Kleinasien", **Neue Freie Presse** (Nachmittagblatt), Wien, 4. September 1922 (Nr. 20839), s. 3.

⁹¹ "Der griechisch-türkische Krieg", **Neues 8Uhr Blatt**, Wien, 4. September 1922 (Jg. 9/ Nr. 2377), s.1. Yunanların Anadolu'yu da terk etme garantisi ile İngilizlere ateşkesa hazır olduklarına yönelik ifadeleri, İstanbul'da bulunan ve Ankara Hükûmeti adına görevli bulunan Hâmit Bey aracılığı ile meclise ulaşmış ve burada da görüşülmüştür: Bkz. **T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları**, 7 Eylül 1338 (1922), Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi III, s. 750-753.

⁹² "Rückzug der Griechen auf Brussa", **Prager Tagblatt**, 3. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 206), s. 1.

haberlerin geldiği yönü, haber başlıklarından tahmin etmek zor değildir. *Prager Tagblatt* adlı gazete, 9 Eylül tarihine ait bir haberle, “İzmir düştü” başlığını atmış, bunda, Yunan Güney ordusunun Sakız Adası ve Midilli’ye kaçtığını ifade etmiştir. Yine Yunan Hâriciye Nâzırı, İngiltere, Fransa ve İtalya büyükelçilerinden, kaçan mültecilere yönelik önlem alınmasını istemiştir. Keza İtilaf kuvvetleri komiserleri aracılığı ile Ankara’ya bir ateşkes önerisi ulaşmış, Türklerin, Anadolu’nun ve Trakya’nın tamamen boşaltılmasından savaş tazminatına kadar muhtemelen neleri talep edecekleri bu haberde yer almıştır.⁹³ Bunlara ek olarak, Yunanların taarruzun başlamasıyla birlikte aralarında 15 bin esirin de bulunduğu yaklaşık 50 bin asker yitirdiği, 700 top, 900 yük aracı ve 2000 makineli tüfek kaybettiği, ayrıca Trikupis’in 500 subay ile esir düştüğü bilgileri haberlere yansımıştır.⁹⁴

12 Eylül tarihinde çeşitli şehirlerden gelen haberleri derleyen *Vorarlberger Volkblatt* gazetesinin verdiği bilgilerden, o tarihlerde kimin hangi endişelere kapıldığını anlamak mümkündür. Bu haberler arasında, Türklerin Manisa’yı ele geçirdiği ve Yunan ordusunun direniş göstermediği bilgisi Adana’dan; İzmir ve diğer Anadolu limanlarına ulaşan mülteci sayısının beş yüz bine ulaştığı bilgisi ve Türklerin Trakya’ya da harekât düzenleyeceği endişesi ile böyle bir duruma karşılık İstanbul’da her türlü önlemin alındığı bilgileri Londra’dan; İzmir’in, Zeki Bey komutasında⁹⁵ ikinci Türk süvari birliği tarafından teslim alındığı ve bu sürecin tam bir sükûnet içerisinde geliştiği, Türklerin şehirde doğru tutum ve davranışlarına yönelik hak teslimi, ayrıca Yunan ordusunun tamamen dağıldığına yönelik bir intiba bıraktığı bilgisi Paris’ten; Atina’da yeni hükûmetin yemin ettiği bilgisi Atina’dan ve son olarak Yunan birliklerini getiren gemilerin Pire limanına vardığı bilgisi Bükreş’ten gelmiştir.⁹⁶ Yunan askerlerinin Anadolu topraklarından gemiler vasıtasıyla çıkarılması farklı gazetelere de yansımıştır. Londra’dan gelen bir habere göre, 13 Eylül’de henüz daha Yunan ordusunun üçte ikisi Anadolu topraklarından çıkarılmıştır. Kalan ve gemilere binmeyi bekleyen asker sayısı ise 60 bindir.⁹⁷

Sadece asker değil, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden yaklaşık 500 bin Yunanı da ülke dışına çıkarmak için İzmir’e gemi gönderilmesi gerektiğine yönelik Atina hükûmetinin İtilaf güçlerine yaptığı bir çağrı mevcuttur. Bu

⁹³ “Smyrna gefallen”, *Prager Tagblatt*, 10. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 210), s. 1.

⁹⁴ “Die griechische Niederlage in Kleinasien”, *Vorarlberger Volksblatt*, Bregenz, 10. September 1922 (Jg. 57/ Nr. 198), s. 3.

⁹⁵ Gazete haberinde “Zelik Bei” olarak geçmektedir. Kastedilen İkinci Süvari Fırkası Komutanı Zeki Bey olsa gerek.

⁹⁶ “Die türkische Offensive”, *Vorarlberger Tagblatt*, Bregenz, 12. September 1922 (Jg. 4/ Folge 207), s. 2.

⁹⁷ “Der griechisch-türkische Krieg”, *Neues Grazer Tagblatt*, 16. September 1922 (Jg. 32/ Nr. 596), s. 2.

çağrıda, Büyük Taarruz'dan sonra Yunanların İzmir'den denize dökülmesi meselesine farklı bir boyut kazandıran ifadeler vardır. Doğrudan Atina'dan gelen çağrıda, anlaşılan sadece İzmir'de olmamak üzere, *“birkaç yüz bin Hristiyanın Türk korkusundan Marmara denizindeki adalara kaçtığı”* bilgisi de yer almıştır.⁹⁸ İngiliz hükûmeti bu çağrıyla, diğer İtilaf güçlerine tekrarlamıştır.⁹⁹

Türk Zaferi Sonrası: İngilizlerin Kemalistlere Karşı Ortak Operasyon Çabası

Türk zaferiyle birlikte Avusturya basınında İstanbul ve Trakya'nın ne olacağı, Kuvâ-yı Milliye birliklerinin tarafsız hattı aşp aşmayacağı ve Mustafa Kemal Paşa ile Ankara hükûmetinin barışın sağlanması için hangi talepleri öne süreceğine yönelik bir haber akışı ağırlığı dikkat çekicidir.

Örneğin bir gazetede, Edirne ve Trakya da bağımsızlığına kavuşmadan, ayrıca İstanbul'da savaş öncesi statüko sağlanmadan Türk ordusunun silahlarını bırakmayacağına yönelik Mustafa Kemal Paşa'nın açıklaması yer almış, buna karşılık, İtilaf kuvvetlerinin *“tarafsız hatta yönelik herhangi bir girişimi asla kabul etmeyeceği konusunda hemfikir olduğu”* ifadeleri belirginleştirilerek yazılmıştır. Keza aynı haberde, İstanbul Pera'da yabancılara yönelik saldırılardan, aralarında İngilizlerin de bulunduğu çok sayıda insanın öldürüldüğünden, İngiliz ve Fransızlara ait dükkânlara saldırılar düzenlendiğinden bahsedilmiştir. Verilen bilgilere göre aynı durumlar İzmir için de söz konusuydu. Türk birliklerinin İzmir'e girişinden sonra silahlı çatışmalar ve yağma yaşanmış, İngiliz deniz subaylarının yardımıyla düzen tekrar sağlanmıştı. Ayrıca Ankara'da ilan edilen millî yas bitmiş ve meclis kürsüsündeki siyah bayrak yeşil bayrakla değiştirilmişti. Bu haberlerin tamamı Londra'dan, aynı gazetede Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz sonrası yaptığı zafer konuşmasına yönelik bilgi ise Ankara'dan gelmiştir.¹⁰⁰

⁹⁸ “Der griechische Zusammenbruch”, **Arbeiterwille**, Graz, 17. September 1922 (Jg. 33/ Nr. 244), s. 5.

⁹⁹ “Einschiffung der kleinasiatischen Griechen”, **Neues Wiener Tagblatt**, 17. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 246), s. 1.

¹⁰⁰ “Drohung des türkischen Generalissimus”, **Prager Tagblatt**, 12. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 211), s. 1 vd. İngiliz ve Fransızların tarafsız hat üzerindeki girişimleri Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Eylül 1921 tarihli bir şifresinden de anlaşılmaktadır. Buna göre General Pelle İzmir'e gelmiş ve tarafsız hattın aşılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa şifresinde, durumun siyaseten o an için idare edildiği, amacın İngilizleri siyasetlerinde yalnız bırakmak olduğunu vurgulamıştır. Bkz. “İngiliz ve Fransızların Tarafsız Bölgeye Girilmemesine Dair Teklifleri Üzerine Yazılan Şifre”, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.

Görüldüğü üzere, Türk taarruzunun başarısından, Yunanlar kadar İngilizler de rahatsızlık duymuşlar ve bu rahatsızlık çeşitli haberlere yansımaya devam etmiştir.

İçerisinde azınlıklara zulüm edildiğine yönelik bilgi barındıran bu haberlerin yoğun olarak Londra'dan gelmesinin herhâlde bir sebebi olmuştur. Barış konferans ve görüşmelerinin tamamında söz konusu edilen azınlıklar, İtilaf kuvvetleri arasında ortak bir pozisyonu sağlayabilecek kudrete sahiptir. Bu ortak pozisyona da İngiltere, bilhassa Büyük Taarruz sonrası ihtiyaç duymuştur; zira İngiliz hükûmeti bu süreçte Kuvâ-yı Milliye hareketine karşı İtilaf kuvvetlerinin ortak bir operasyonu için arayış içerisinde de bulunmuştur. Örneğin Lloyd George Avustralya'dan askerî destek istemiş, bu isteğini, Çanakkale'de Avustralya askerleri yatıyor, şehir Türk eline geçmemeli düşüncesiyle dile getirmiştir. Dominyonlar bu açıklamaya katılmış ve her türlü desteğe hazır oldukları bilgisi gazetelere yansımıştır.¹⁰¹

İngiltere'nin Mustafa Kemal Paşa ve birliklerine karşı bu ortak harekât çağrısını bu şekilde gerekçelendirmesine bir tepki, dönemin önemli bir isminden gelmiştir. Liman von Sanders kaleme aldığı ve Avusturya'nın *Neue Freie Presse* adlı gazetesinde de yayınlanan köşe yazısında şöyle demiştir:

“İngiliz Başbakanı, itaatsiz Türkiye'ye karşı Dominyonlara yönelik yaptığı askerî yardım çağrısını tuhaf bir şekilde gerekçelendirdi. Rapor edildiğine göre Lloyd George, Avustralya'ya verdiği notasında, Gelibolu'da 20 bin İngiliz ve Avustralyalı mezarın bulunduğunu ve Büyük Britanya'nın bu kutsal yerin Türkiye'nin eline düşmesine tahammül edemeyeceğini söylemiş.

Ne var ki Lloyd George çok daha fazla Türk subay ve askerinin, yarımada'daki büyük Gelibolu seferinde ebedî istirahatata gömüldüğünü söylememiştir. Yine, Türklerin orada gerçekleştirdikleri şanlı vatan savunmasında bir kahraman ölümünü gerçekleştirdiğini, buna kıyasla İngiltere'nin Gelibolu'da, İstanbul'un sahiplenmesini sağlayacak ve en kısa yoldan o dönemki Rus müttefikine ulaşmayı zorlayacak bir saldırı savaşı mücadelesi verdiğini söylememiştir. İşlerin farklı gelişmesi, Antant'ın karaya varan ordusunun gece ve siste sekiz aydan fazla kanlı bir mücadele verdikten sonra geri çekilmek ve kendi mezarlarını Türk topraklarında bırakmak zorunda kalması, söz konusu Türk

¹⁰¹ “England zur Waffengewalt entschlossen”, **Prager Tagblatt**, 17. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 216), s. 1; “Die Stellungnahme der Dominions zur Entsendung von Truppen”, **Neue Freie Presse**, Wien, 19. September 1922 (Nr. 20844), s. 4.

toprağına yönelik hiçbir şekilde bir hak talebini gerekçelendiremez ki", demiştir.¹⁰²

Yine donanmanın Türklere boğazların kapatılması emrini aldığı bilgisi,¹⁰³ ayrıca İngiltere'nin Akdeniz donanmasında aldığı önlemler, bir gazetede, "filo seferberliği" olarak yorumlanmıştır. Buna göre, İngilizlerin Akdeniz filosu, 6 muharebe gemisi, 6 hafif kruvazör, 22 torpido botu destroyeri, 8 mayın gemisi, 9 yardım gemisi ve bir hastane gemisinden oluşuyor ve Koramiral Osmond de Brock emrinde bulunuyordu.¹⁰⁴ Tüm bunlar, Kemalistlerin Büyük Taarruz zaferi ile birlikte meselenin İngilizler için ne kadar ciddî bir boyuta taşındığı değerlendirmesine yol açmıştır.¹⁰⁵ *Neues Grazer Tagblatt* adlı bir gazetede yapılan bir yorum, bu konuda mevcut genel kanaati yansıtmaları açısından örnek verilebilir. Gazete, Yunan yenilgisinin aslında bir İngiliz ve Lloyd George yenilgisi anlamına geldiğini, nasıl ki Yunanların arkasında İngilizler durduysa, Türklerin ardında da Fransızların, İtalyanların ve Bolşeviklerin bulunduğu yorumunu yapmıştır. Buna göre, Fransa artık Sevr Antlaşması'nın revize edilmesini ve Edirne ile Trakya dahil Anadolu'daki tüm Türk bölgelerinin geri iadesini istiyor, İngiltere ise buna İstanbul ve Boğazlar sebebiyle sıcak bakmıyordu. İngiltere her şartta İstanbul ve Boğazları elinde tutmak istiyordu.¹⁰⁶

Sevr'in artık nihai olarak ortadan kalktığına yönelik düşünce, Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra gündeme gelmediği kadar Büyük Taarruz'dan sonra değerlendirmelere alınmıştır. Kısaca, İngiltere'nin bunu kabul etmesi biraz zaman alsa da, Millî Mücadele'nin sonucunu belirleyen ve işgalin İtilaf kuvvetleri açısından artık büyük sorun olduğunun kesin olarak anlaşılması, Büyük Taarruz zaferi ile olmuştur. Dönemin önemli bir gazetecisi, Josef Hans Lazar, 16 Eylül 1922'de "Anadolu'da Türk Zafarı" başlığı ile uzun bir yazı kaleme almış ve "*Sevr olmasaydı İzmir'in işgali olmazdı, Milliyetçilik olmazdı, Kemalizm olmazdı ve elbette Anadolu savaşı olmazdı. [...] Sevr barışı, kayıtsız şartsız yenilmiş ve tamamen boyun eğmiş, sınırsız bir şekilde savaş yorgunu ve barışa aç bir halk içerisinde yeni güç ve yaşam kıvılcımını ateşlemiştir*" diyerek, Sevr üzerinden Birinci Dünya

¹⁰² Liman v. Sanders, "Der Kampf um Gallipoli", **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 2 vd.

¹⁰³ "Der griechisch-türkische Krieg", **Wiener Zeitung**, 16. September 1922 (Nr. 203), s. 16

¹⁰⁴ "Die Orientwirren", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 24. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 253), s. 4.

¹⁰⁵ "Englands Kampf um Konstantinopel", **Allgemeiner Tiroler Anzeiger**, Innsbruck, 18. September 1922 (Jg. 15/ Nr. 213), s. 1.

¹⁰⁶ "Übersicht der Weltereignisse", **Neues Grazer Tagblatt**, 16. September 1922 (Nr. 596), s. 2.

Harbi'nden sonra galip ülkelerin barış politikasının yanlışlığına dikkat çekmiştir.¹⁰⁷

Benzer bir değerlendirme Roma'dan gelmiştir. Önceki dönem İtalyan Başbakanı Francesco Saverio Nitti'nin çok uzun bir köşe yazısı, “İslam'daki Huzursuzluk ve Barış Antlaşmalarının Yarattığı Kargaşa” başlığı ile *Neue Freie Presse* adlı gazetede yer almıştır. Bu değerlendirmesinde Nitti, “*En mantıksız hukuksuzlukların devam etmesinden yana yola çıkmaları sebebiyle, savaşın kendisinden daha bozuk olan barış antlaşmalarının imzalanmasından bu yana, İslam'da bir nefret ve ayaklanma mayasının etkisini sürdürdüğü inkar edilemez*”, demiş ve Yunanların bunu silah gücüyle sağlayamamaları hâlinde bile hayallerinde ısrar etmelerinin Şark açısından yarattığı kargaşaya dikkat çekmiştir.¹⁰⁸

Mamafih, Sevr'den kalan dayatmaların Mustafa Kemal Paşa ve Ankara hükûmeti açısından kabul edilebilir olmadığı da çok geçmeden değerlendirmelere yansımıştır. Ankara hükûmetinin Paris'teki temsilcisi Ferid Bey'in, Kemalist birliklerin Çanakkale'yi alacağı, keza Anadolu'da tarafsız bir bölgenin kabul edilemeyeceğine yönelik açıklaması¹⁰⁹ ve Kemalist çevrelerin Trakya'nın Türklere verileceğine dair garanti alınamazsa savaşın devam edeceğine yönelik açıklaması¹¹⁰, buna karşılık İngilizlerin Çanakkale'yi terk etmemeye ve Mustafa Kemal'in birliklerine gerekirse silahla karşılık vermeye dönük kararı basında yer almıştır.¹¹¹ 23 Eylül 1922'de, Londra'dan ulaşan bir haberden anlaşıldığına göre, İngiliz birliklerinin Çanakkale'den çekilmesi henüz söz konusu değildi ve İngiliz

¹⁰⁷ Josef Hans Lazar, “Der türkische Sieg in Anatolien”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 16. September 1922 (Nr. 20841), s. 1.

¹⁰⁸ Nitti'nin bu değerlendirmesi zamanlama açısından da ilginçtir. Zira köşe yazısına redaksiyonun düştüğü nota göre, henüz daha tam bir Yunan yenilgisine yönelik haberler basına ulaşmadan yazılmıştır. Hâliyle, İtalya'da etkili ve yetkili isimlerin Yunanların başarısız kalacağını bildiği değerlendirilmesi yapılabilir. Bkz. F.S. Nitti, “Die Unruhe im Islam und die Verwirrung der Friedensverträge”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 17. September 1922 (Nr. 20842), s. 2 vd.

¹⁰⁹ “Die Krise im Orient”, *Neues Wiener Abendblatt*, Wien, 19. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 248), s. 1. Çanakkale krizinin Avusturya basınında da daha ziyade “Çanak” olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Biz burada Çanak yerine Çanakkale'yi kullandık. Çanakkale krizinin Çanak krizi olarak İngiliz siyasi tarihinde de kullanıldığı, konuyu ayrıntılarıyla değerlendiren farklı bir çalışmada ortaya konmaktadır. Bkz. Mustafa Çulfa, “Çanakkale krizi ve Lloyd George'un İktidardan Düşmesi: Eylül-Ekim 1922”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XV, Sayı 45, s. 801-820.

¹¹⁰ “Eine 48stündige Frist für Garantien der Alliierten”, *Neue Freie Presse* (Morgenblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 4 ayrıca aynı gazetenin akşam nüshası için bkz. “Die kemalistische Drohung mit der Besetzung Thraziens”, *Neue Freie Presse* (Abendblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 2.

¹¹¹ “Die Orientwirren”, *Neues Wiener Abendblatt*, Wien, 21. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 250), s. 1.

birlikleri gerekirse Fransızlar olmadan da Çanakkale'de durabilirdi. Londra'dan, *Daily Chronicle* gazetesine atıfla yapılan değerlendirmede “*Fransız gururu bunu kabullenmek zorunda ve Fransız siyaseti bunun sonuçlarını göz önünde bulundurmak zorunda*” denilmiştir.¹¹²

Londra'dan yayılan ve Şark politikaları kapsamında basına yansıyan baskı sadece İtilaf'ın diğer devletlerine karşı yönelmemiştir. Bu süreçte, Çanakkale'de tarafsız hattı kapsayan kısımlarda Türk birliklerinin yoğunlaştırıldığı ve bunun işgali tehdit ettiği bilgisi, yine Mustafa Kemal Paşa'nın milletvekilleri ile İzmir'de “Savaş mı barış mı” diye görüştüğüne yönelik bilgi veya İstanbul, Aydın, İzmir ve İzmit'te Hristiyanlara yönelik saldırı veya tehcir haberleri yoğun olarak Londra'dan Avusturya basınına yansımıştır.¹¹³

Her hâlükarda, Londra'dan gelen ve İtilaf kuvvetleri arasında Boğazlar ve Kemalistler konusunda ortak kanaat bulunduğuna yönelik açıklamalara çok geçmeden şüphe ile bakılmış, İngiliz hareketliliği aksine İtalyan hükûmetinin, Türklere karşı İtalyan birliklerini kullanmayı düşünmüyoruz açıklaması,¹¹⁴ İtalya'nın Balkanlar veya Çanakkale'de yeni bir savaş durumunda tarafsız kalacağına yönelik İtalyan Büyükelçinin Foreign Office'e verdiği cevap¹¹⁵ ve ayrıca İtalya ile Fransa'nın Kemalistlere karşı silahlı olarak herhangi bir harekâta katılmayacaklarına yönelik bilgiler gazetelere yansımıştır.¹¹⁶ Bunlara ek olarak, ABD'nin Mustafa Kemal Paşa'nın galibiyetinden ve ileri harekâtından rahatsız olduğu ve Şark meselesine müdahil olmasının

¹¹² “Keine Zurückziehung der englischen Truppen aus Tschanak”, **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 4.

¹¹³ “Türkische Truppenansammlungen in den Dardanellen”, **Arbeiter-Zeitung** (Morgenblatt), Wien, 22. September 1922 (Jg. XXXIV/ Nr. 253), s. 2; “Der Vormarsch der Kemalisten”, **Innsbrucker Nachrichten**, 22. September 1922 (Jg. 69/ Nr. 207), s. 1; “Die Kemalisten marschieren weiter!”, **Neues Wiener Journal**, Wien, 22. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10362), s. 1; “Eine Deportation der Christen?”, **Arbeiter-Zeitung** (Morgenblatt), Wien, 22. September 1922 (Jg. XXXIV/ Nr. 253), s. 2; “Die Orientkrise”, **Linzer Volksblatt**, Linz, 23. September 1922 (Jg. 54/ Nr. 204), s. 1 vd. Mustafa Kemal Paşa'nın fikir alışverişinde bulunmak üzere vekilleri cepheye daveti meclis celse oturumunda görüşülmüştür. Bkz. **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, 18 Eylül 1338 (1922), Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi III, s. 784-798.

¹¹⁴ “Keine Teilnahme Italiens an einer Aktion gegen Kemal”, **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 19. September 1922 (Nr. 20844), s. 1.

¹¹⁵ “Italien bleibt im Falle eines Krieges neutral”, **Neues Wiener Journal**, Wien, 17. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10,357), s. 2.

¹¹⁶ “England für eine Aktion gegen die Kemalisten”, **Neue Freie Presse** (Nachmittagblatt), Wien, 18. September 1922 (Nr. 20843), s. 1.

beklendiği¹¹⁷, Beyaz Saray'ın bize müdâhil olmamız için baskı yapıyor¹¹⁸ ve fakat askerî bir müdahaleye katılmayacağız¹¹⁹ ifadesi gazetelerde yer almıştır.

Hâliyle, Mondros Mütarekesi'nden itibaren Şark meselesinde ağırlığını ortaya koymak konusunda bilhassa Fransa ile İngiltere arasındaki mevcut sorun, Büyük Taarruz sonrasında da devam etmiş, çeşitli konularda fikir ayrılıklarına sebebiyet vermiş ve İngiltere Büyük Taarruz sonrası Anadolu'daki harekete yönelik askerî bir girişim arayışında oldukça yalnız kalmıştır. Bununla herhâlde Mustafa Kemal Paşa'nın şifresinde yer alan, İngilizleri tarafsız hat siyasetinde yalnız bırakma niyeti doğrulanmıştır.¹²⁰

İngiltere'nin Şark siyasetine yönelik sadece İtilaf birliğine mensup diğer ülkelerden değil, İngiltere içinde ve dışında yaşayan vatandaşlarından da çeşitli tepkiler gelmiştir. Örneğin İstanbul'da yaşayan ve aralarında Amiral Edmund Freemantle, Tümgeneral Edward Gleithen ve Korgeneral Hubert Gough'un da bulunduğu İngiliz kolonisi, Lloyd George'u, Türkiye konusundaki tüm siyasetinin yeni sorunlar açmaya elverişli olduğu konusunda eleştiren bir muhtıra yöneltmiş, söz konusu siyasetin değişmesini istemişlerdir.¹²¹ Keza Londra'daki İşçi Cemiyeti, Lloyd George'un siyaseti aleyhinde bir açıklama yapmış ve Lloyd George'un "*dünya barışı için açık bir tehdit*" olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²²

Nihâyetinde İngiltere, Büyük Taarruz sonrası Mustafa Kemal Paşa ve Türk birliklerine karşı ortak bir harekât düzenleme girişiminde tüm propagandasına rağmen başarısız kalmış ve süreç Türkiye lehine Lozan Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Türklerin Büyük Taarruz'daki başarısı bu esnada bilhassa İzmir'in kurtuluşu ekseninde hafızalarda yer etmiştir. Bu kurtuluşun Türk birliklerinin İzmir'e bir deve kolonisi eşliğinde girişiyle imgelendiği anlaşılmaktadır. Söz konusu deve kolonisinin hem fotoğrafı¹²³ hem de karikatürü¹²⁴ Avusturya basınının manşet sayfalarında yer almıştır. Mustafa

¹¹⁷ "Befürchtungen in den Vereinigten Staaten wegen des türkischen Vormarsches", **Neue Freie Presse** (Morgenblatt), Wien, 19. September 1922 (Nr. 20844), s. 4.

¹¹⁸ "Amerika und die neue Kriegsgefahr", **Neues Wiener Journal**, Wien, 19. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10, 359), s. 1.

¹¹⁹ "Amerika schließt sich aus", **Arbeiter-Zeitung** (Morgenblatt), Wien, 22. September 1922 (Jg. XXXIV/ Nr. 253), s. 2; "Die Vereinigten Staaten ziehen sich zurück", **Neues Wiener Journal**, Wien, 22. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10, 362), s. 1.

¹²⁰ Bkz. bu makalede dipnot 100.

¹²¹ "Gegen Lloyd Georges Orientpolitik", **Neues Wiener Tagblatt**, Wien, 21. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 250), s. 2.

¹²² "Englische Arbeiter gegen die Politik Lloyd Georges", **Innsbrucker Nachrichten**, 22. September 1922 (Jg. 69/ Nr. 207), s. 1.

¹²³ "Der türkische Sieg", **Das interessante Blatt**, Wien, 21. September 1922 (Jg. XLI/ Nr. 36-38), s. 1. (Bkz. Ek 2).

¹²⁴ "Bilder vom griechisch-türkischen Kriegsschauplatz", **Illustrierte Kronen-Zeitung**, Wien, 26. September 1922 (Jg. 23/ Nr. 8151), s. 1. (Bkz. Ek. 3)

Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Kral Konstantin'in karikatürleri ile İzmir'e giriş yapan devaler, ayrıca yangından kaçan İzmir halkının yer aldığı karikatüre gazetenin yaptığı açıklama, zaferde pay sahibi olarak İsmet Paşa'nın da dahil edilmesi açısından oldukça ilginç ve buraya aktarılmaya değerdir:

“Ankara'daki milliyetçi Türk hükûmetinin şaşkınlık veren başarıları Sevr Antlaşması'nın iptal edilmesine yol açtı. Ankara'daki hükûmetin başında Mustafa Kemal Paşa bulunuyor. Türk birliklerinin Kral Konstantin birliklerine karşı verdiği mücadelede örneği olmayan başarılar, o'nun ve Türk genelkurmayının şefi [sic] İsmet Paşa'nın sayesinde.

Resmimiz, İzmir'deki yangın ve Türk birliklerine ait deve kolonilerinin İzmir'e girişindeki bir sokaktan kısımları göstermektedir.”¹²⁵

SONUÇ

Millî Mücadele dönemine yönelik yerli ve yabancı basın haber akışını yansıtan Avusturya gazetelerine yönelik verilen örneklerden yola çıkarak birkaç değerlendirme yapmak mümkündür.

Buna göre, Mondros Mütarekesi ile birlikte henüz Fransa ve İngiltere arasındaki mevcut sorun her görüşme ve konferansa yansımış, İstanbul'un işgali ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Bu tarihten sonra Fransa, Şark'taki emelleri üzerinde bir İngiliz ağırlığını hissetmiş ve İtilaf birliğinden bağımsız bir siyaset gerçekleştirmeye çalışmıştır. İtalya da bu ayrışmaya Ankara hükûmeti ile gerçekleştirdiği görüşmeler vasıtasıyla katılmıştır.

İtilaf üyeleri arasındaki bu fikir ayrılıkları kendi basınları üzerinden Avusturya basınına da yansımıştır. Bilhassa Sakarya Meydan Muharebesi olmak üzere bu süreçte Londra ve Atina'dan gelen haber akışı daha Yunan lehine, Paris ve Roma'dan gelen haberler ise daha Türk lehine bir pozisyonu yansıtmışlardır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde çok erken bir vakitte Yunan taarruzu lehine moral ve motivasyon kırıcı bilgi akışı bulmak mümkünken, Büyük Taarruz'da haber akışı -Fransa Hariciyesi'nden gelen ufak bir bilgi notu haricinde- Ağustos sonu ve Eylül ayının ilk haftasına sarkmıştır. Bunun temelinde yatan sebep olarak, herhâlde Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Taarruz harekâtını gizlemekte ne derece başarılı olduğunu ifade etmek mümkündür. Büyük Taarruz'da Türk muvaffakiyeti ise taarruzun

¹²⁵ “Unser Titelbild”, **Illustrierte Kronen-Zeitung**, Wien, , 26. September 1922 (Jg. 23/ Nr. 8151), s. 2 (Bkz. Ek 4). Yine İzmir'e harekât devam ederken İsmet Paşa'nın kurmay subayları ile Afyonkarahisar'ın güneyinde bulunan bir istasyonda çekilmiş ve oldukça gururlu görüldüğü fotoğraf bu süreçte yayınlanmıştır. Türk taarruzu hakkında genel bilgi verilen aynı sayfada Kral Konstantin ve eşinin fotoğrafı da vardır. Bkz. “Die türkische Offensive”, **Das interessante Blatt**, Wien, 21. September 1922 (Jg. XLI/ Nr. 36-38), s. 9. (Bkz. Ek 5)

başlamasından günler sonra ve fakat çok hızlı ve peş peşe basına yansımıştır. Hâsılı Büyük Taarruz'un gizlenmiş olması, Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki gibi Londra-Atina merkezli erken bir propagandayı engellemiş görünmektedir. Buna karşı bu eksenden gelen propagandanın, Büyük Taarruz sonrası Kemalistlere karşı ortak operasyon sürecinde basına yansıdığı anlaşılmaktadır.

Bu süreçte İstanbul'dan sağlanan bilgilere yönelik ise şu söylenebilir. İstanbul'dan gelen haberler, hem Türk hem de Yunan lehine olmak üzere iki yönlüdür. Bunun temelinde, herhâlde şehrin işgal altında bulunduğu gerçeği kadar, işgal altındaki şehirde Millî Mücadele taraftarı Müslüman-Türk çevrelerin de bulunduğu gerçeği yatmaktadır. Hâsılı İstanbul'dan gelen haberler de, şehirde bulunan hangi pozisyondan alındıysa, onun tutumunu yansıtmış görünmektedir.

Avusturya'nın o süreçte kendi içerisinde yaşadığı St. Germain Antlaşması tartışması da Avusturya gazeteleri üzerinden Millî Mücadele'ye yönelik haber akışına yansımış görünmektedir. Bu bağlamdaki haberleri Yunan lehine görmekten ziyade, barış taraftarı ve karşıtı çevrelerin kendi içlerindeki münakaşanın bir yansıması olarak görmek mümkündür. Bu istisnalar dışında Avusturya gazeteleri, yansıttıkları geniş fikri yelpaze ile doğru orantılı bir şekilde, ayrıca kendilerine ulaşan haberlerin geldiği merkezlerin yoğunluğu sebebiyle büyük oranda objektif bir değerlendirme imkânı sağlamış görünmektedirler.

Bundan çok daha değerlendirmeye değer bir durum, Osmanlı Genelkurmayında görev almış mühim isimler arasındaki fikrî ayrışmadır. Bu süreçte Endres'in, yoğun İngiliz ve Yunan pozisyonunu açık eden görüşleri köşe yazılarına yansımıştır. Keza bu bağlamda, birkaç gün sonra başlayacak Büyük Taarruz'dan da habersiz bir şekilde, Mustafa Kemal Paşa'nın saldırıya geçecek gücünün bulunmadığını iddia etmesi büyük bir askerî öngörüsüzlük olsa gerek. Bunun aksine, Sanders'in İngilizlerin Anadolu'daki hareket aleyhindeki çabasına karşı çıkması ve Çanakkale'yi Türkiye için bir Türk'ün kullanacağı sözlerle savunması oldukça dikkate değerdir. Sanders'in bu cümleleri zamanlama açısından, İngilizlere, Büyük Taarruz ile mesele bitmiştir, bundan ötesine girişmeyin anlamını taşımaktadır. Savaşın bittiği ve Türkiye lehine bir barış antlaşmasının gerçekleşmesi gerektiği kanaati Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra oluşmamış ve fakat Büyük Taarruz'dan sonra oluşmuştur denilmişti. Sanders'in açıklamaları bu açıdan da oluşan genel kanaati ortaya koymaktadır.

Kısacası, Millî Mücadele döneminde İngiliz, İtalyan ve Fransız diplomatik ayrılığı, kendi ülkelerinin basını üzerinden cephe haberlerine de yansımıştır. Bunu, en açık şekilde, dört bir taraftan gelen değerlendirme, yorum ve

haberleri bünyesinde barındıran Avusturya gazetelerinden anlamak mümkündür.

Bununla birlikte, Millî Mücadele'ye yönelik yabancı basın propagandası, ilgili ülkelerin kaynakları da dahil edilerek elbette daha ayrıntılı incelemeye değerdir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Allgemeiner Tiroler Anzeiger:

1. "Englands Kampf um Konstantinopel", Innsbruck, 18. September 1922 (Jg. 15/ Nr. 213), s.

Arbeiterwille:

2. "Der Griechisch-Türkische Krieg", Graz, 25. August 1921 (Jg. 32/ Nr. 231), s. 4.
3. "Der Fall Angoras", Graz, 14. September 1921 (Jg. 32/ Nr. 251), s. 5.
4. "Der griechische Zusammenbruch", Graz, 17. September 1922 (Jg. 33/ Nr. 244), s. 5.

Arbeiter-Zeitung:

5. "Türkische Truppenansammlungen in den Dardanellen"; "Eine Deportation der Christen?"; "Amerika schließt sich aus"; (Morgenblatt), Wien, 22. September 1922 (Jg. XXXIV/ Nr. 253), s. 2.

Das interessante Blatt:

6. "Der türkische Sieg", Wien, 21. September 1922 (Jg. XLI/ Nr. 36-38), s. 1, 9.

Der Aufmerksame:

7. 28. März 1840 (Nr. 38), s.b.

Deutsches Volksblatt:

8. "Constantinopel", (Morgen-Ausgabe), Wien, 1. Januar 1893 (Jg. V/ Nr. 1436), s. 11.
9. "Die Lage an der Front"; "Die Außenpolitik der Angora-Regierung", (Morgen-Ausgabe), Wien, 7. Juli 1921 (Jg. 33/ Nr. 11670), s. 3.

10. "Französische Annäherungsversuche an die Türkei"; "Der Kampf um Konstantinopel", (Abendblatt), Wien, 8. Juli 1921 (Jg. 33/Nr. 11671), s. 2.
11. "Der neue Vormarsch der Griechen", Wien, 22. August 1921 (Jg. 33/Nr. 11715), s. 1.
12. "Was geht um Konstantinopel vor?", Wien, 30. Juli 1922 (Jg. 34/ Nr. 12051), s. 1.
13. "Die Friedensbemühungen in Konstantinopel", Wien, 20. August 1922 (Jg. 34/ Nr. 12072), s. 2.

Die Presse:

14. "Die Zukunftsbahnen Kleinasien", (Beilage), Wien, 22 September 1872 (Jg. 25/ Nr. 261), s. 9.

Die Rote Fahne:

15. "Die vernichtende Niederlage der Griechen in Kleinasien", 31. August 1922 (Jg. 5/ Nr. 1012), s. 1.

Freie Stimmen:

16. "Die Kämpfe in Kleinasien", Klagenfurt, 24. August 1921 (Jg. 41/ Folge 191), s. 3.
17. "Der griechisch-türkische Krieg", Klagenfurt, 25. August 1921 (Jg. 41/ Folge 192), s. 4.
18. „Englisches Weltreich und der Islam“, Klagenfurt, 19./20. Jänner 1922 (Jg. 42/ Fol. 15), s. 1
19. "Griechenlands Vorstoß gegen Konstantinopel", Klagenfurt, 1. August 1922 (Jg. 42/ Fol. 173), s. 3.
20. "Schon wieder eine Konferenz", Klagenfurt, 21. August 1922 (Jg. 4/ Fol. 189), s. 1.

Illustrierte Kronen-Zeitung:

21. "Statt einer griechischen eine türkische Offensive", Wien, 25. Juli 1921 (Jg. 22/ Nr. 7740), s. 4.
22. "Ein griechischer Angriff auf Konstantinopel", Wien, 30. Juli 1922 (Jg. 23/ Nr. 8103), s. 8.
23. "Rückzug der griechischen Armee", 31. August 1922 (Jg. 23/ Nr. 8135), s. 7.
24. "Bilder vom griechisch-türkischen Kriegsschauplatz"; "Unser Titelbild", Wien, 26. September 1922 (Jg. 23/ Nr. 8151), s. 1, 2.

Innsbrucker Nachrichten:

25. "Das Ende des türkischen Sultanats", 13. Juli 1921 (Jg. 68/ Nr. 157), s. 3.
26. "Der griechisch-türkische Krieg", 31. August 1921 (Jg. 68/ Nr. 198), s. 3.
27. "Neue Mißerfolge der Griechen", 2. September 1922 (Jg. 69/ Nr. 202), s. 3.
28. "Der Vormarsch der Kemalisten"; "Englische Arbeiter gegen die Politik Lloyd Georges", 22. September 1922 (Jg. 69/ Nr. 207), s. 1.

Kärntner Bauernbote:

29. "Rund um die Welt", Klagenfurt, 25. Oktober 1919 (Jg. 36/ Nr. 36), s. 1.

Kärntner Tagblatt:

30. "Griechenland", Klagenfurt, 23. August 1921 (Jg. XXVIII./ Nr. 190), s. 3.
31. "Griechenland", Klagenfurt, 1. September 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 198), s. 3.
32. "An der Tschataldschalinie", Klagenfurt, 9. August 1922 (Jg. XXIX/ Nr. 180), s. 1.

Kikeriki:

33. "Der griechisch-türkische Krieg", 4. September 1921 (Nr. 34), s. 2.

Leitmeritzer Zeitung:

34. "Der gordische Knoten", 27. Oktober 1897 (Jg. 27/ Nr. 84), s. 1426.

L'esprit des journaux:

35. "Examen critique des anciens Historiens d'Alexandre-le-Grand (par M. le Baron de Sainte-Croix)", Mai 1776 (Tome V), De l'Imperie du Journal, Avec Privilege, s. 66.

Linzer Volksblatt:

36. "Die Kämpfe in Kleinasien", Linz, 24. August 1921 (Jg. 53/ Nr. 192), s. 2.
37. "Eine griechische Schlapp", Linz, 30. August 1921 (Jg. 53/ Nr. 197), s. 3.
38. "Die Orientkrise", Linz, 23. September 1922 (Jg. 54/ Nr. 204), s. 1 vd.

Neues 8Uhr Blatt:

39. "Bedrohung Konstantinopels", Wien, 1. Juli 1921 (Jg. 8/ Nr. 2026), s. 1.
40. "Die Orientfrage", Wien, 22. August 1922 (Jg. 9/ Nr. 2366), s. 2.
41. "Der griechisch-türkische Krieg", Wien, 4. September 1922 (Jg. 9/ Nr. 2377), s.1.
42. "Im Reiche Mustafa Kemals", Wien, 23. Dezember 1922 (Jg. 9/ Nr. 2460), s. 6.

Neue Freie Presse:

43. "Vormarsch der Türken", "Der endgültige Entwurf eines französisch-türkischen Abkommens", (Nachmittagblatt), Wien, 25. Juli 1921 (Nr. 20440), s. 1, 3.
44. "Türkischer Frontbericht"; "Beginn der neuen griechischen Offensive", (Morgenblatt), Wien, 16. August 1921 (Nr. 20461), s. 4.
45. "Die Schlacht bei Gordium", (Nachmittagblatt), Wien, 22. August 1921 (Nr. 20467), s. 3.
46. "Meldung von einem türkischen Sieg am Sakariaflusse", (Morgenblatt), Wien, 27. August 1921 (Nr. 20472), s. 5.
47. "Das Versagen der griechischen Offensive", (Morgenblatt), Wien, 16. September 1921 (20492), s. 4.
48. "Mustafa Kemal für Fortsetzung des Krieges", (Nachmittagblatt), Wien, 3. Oktober 1921 (Nr. 20509), s. 3.
49. "Entsendung weiterer englischer Truppen in die Türkei", (Abendblatt), Wien, 2. August 1922 (Nr. 20806), s. 2.
50. "Vergebliche Anknüpfungspunkte Fethi Beys in London", (Abendblatt), Wien, 10. August 1922 (Nr. 20814), s. 2.
51. "Der griechisch-türkische Krieg", (Morgenblatt), Wien, 31. August 1922 (Nr. 20835), s. 4.
52. "Die türkischen Erfolge in Kleinasien", (Morgenblatt), Wien, 2. September 1922 (Nr. 20837), s. 4.
53. "Neuer türkischer Sieg in Kleinasien", (Nachmittagblatt), Wien, 4. September 1922 (Nr. 20839), s. 3.
54. Josef Hans Lazar, "Der türkische Sieg in Anatolien", (Morgenblatt), Wien, 16. September 1922 (Nr. 20841), s. 1.
55. F.S. Nitti, "Die Unruhe im Islam und die Verwirrung der Friedensverträge", (Morgenblatt), Wien, 17. September 1922 (Nr. 20842), s. 2 vd.
56. "England für eine Aktion gegen die Kemalisten", (Nachmittagblatt), Wien, 18. September 1922 (Nr. 20843), s. 1.
57. "Keine Teilnahme Italiens an einer Aktion gegen Kemal"; "Befürchtungen in den Vereinigten Staaten wegen des türkischen

Vormarsches”; “Die Stellungnahme der Dominions zur Entsendung von Truppen”, (Morgenblatt), Wien, 19. September 1922 (Nr. 20844), s. 1, 4.

58. Liman von Sanders, “Der Kampf um Gallipoli”, (Morgenblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 2 vd.
59. “Eine 48stündige Frist für Garantien der Alliierten”; “Keine Zurückziehung der englischen Truppen aus Tschanak”, (Morgenblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 4.
60. “Die kemalistische Drohung mit der Besetzung Thraziens”, (Abendblatt), Wien, 23. September 1922 (Nr. 20848), s. 2.

Neues Grazer Abendblatt:

61. “Die Londoner Orienttagung”, 25. Februar 1921 (Nr. 135), s. 1;
62. “Bolschewiken-Fäden um Konstantinopel”, 8. Juli 1921 (Nr. 456), s. 1.
63. “Die Verteidigungsstellung vor Angora”, 29. August 1921 (Nr. 585), s. 2 vd.

Neues Grazer Morgenblatt:

64. “Der türkische Vormarsch”, 31. August 1922 (Nr. 592), s. 1.

Neues Grazer Tagblatt:

65. “Die französischen Konstantinopel-Truppen bleiben neutral”, 8. Juli 1921 (Jg. 31/Nr. 454), s. 3.
66. Franz Karl Endres, “Kriegslage im Orient”, 29. Juli 1921 (Jg. 31/Nr. 508), s. 1 vd.
67. “Der griechische Vormarsch”, 20. August 1921 (Jg. 31/Nr. 562), s. 2.
68. Neuer Krieg um Konstantinopel”, 30. Juli 1922 (Jg. 32/Nr. 512), s. 1.
69. “Die Stärke der Besatzung der Verbündeten”, 2. August 1922 (Jg. 32/Nr. 518), s. 3.
70. “Der griechisch-türkische Krieg”; “Übersicht der Weltereignisse”, 16. September 1922 (Jg. 32/Nr. 596), s. 2.

Neues Wiener Abendblatt:

71. “Keine Zurückstellung der griechischen Offensive”; “Abbruch der englisch-kemalistischen Besprechungen”, “Niederlagen der Griechen”, Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/Nr. 186), s. 2.
72. “Der Vormarsch der Griechen”, Wien, 23. August 1921 (Jg. 55/Nr. 230), s. 1.

73. "Der Vormarsch der Griechen", Wien, 26. August 1921 (Jg. 55/ Nr. 233), s. 1.
74. "Die Krise im Orient", Wien, 19. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 248), s. 1.
75. "Die Orientwirren", Wien, 21. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 250), s. 1.

Neues Wiener Journal:

76. "Eine Schlacht bei Gordion", Wien, 19. August 1921 (Jg. 29/ Nr. 9979), s. 1.
77. "Konferenzen auf der Konferenz", Wien, 5. Mai 1922 (Jg. 30/ Nr. 10.233), s. 1.
78. "Italien bleibt im Falle eines Krieges neutral", Wien, 17. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10,357), s. 2
79. "Amerika und die neue Kriegsgefahr", Wien, 19. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10, 359), s. 1
80. "Die Vereinigten Staaten ziehen sich zurück"; "Die Kemalisten marschieren weiter!", Wien, 22. September 1922 (Jg. 30/ Nr. 10,362), s. 1.

Neues Wiener Tagblatt:

81. "Die Revision des türkischen Friedens", Wien, 25. Februar 1921 (Jg. 55/ Nr. 55), s. 2.
82. Aristidis Spyropulos, „Die Griechen in Kleinasien“, Wien, 5. April 1921 (Jg. 55/ Nr. 92), s. 2.
83. Ein Türke, "Die ethnischen Verhältnisse in Kleinasien", Wien, 29. April 1921 (Jg. 55/ Nr. 116), s. 4 vd.
84. "Das bolschewistische Komplott in Konstantinopel", Wien, 9. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 186), s. 4.
85. "Die türkischen Vorschläge für ein Abkommen mit Frankreich"; "Der griechisch-türkische Krieg", 25. Juli 1921 (Jg. 55/ Nr. 202), s. 3.
86. "Der Vormarsch der Griechen", Wien, 20. August 1921 (Nr. 227), s. 3.
87. "Die griechisch-türkischen Kämpfe", Wien, 3. September 1921 (Jg. 55/ Nr. 241), s. 4.
88. "Eine Rede Kemals", Wien, 3. Oktober 1921 (Jg. 55/ Nr. 271), s. 4.
89. "Der griechische Vorstoß gegen Konstantinopel", Wien, 2. August 1922 (Jg. 56/ Nr. 210), s. 3.
90. "Die Offensive der Türken", Wien, 31. August 1922 (Jg. 56/ Nr. 239), s. 4.
91. "Einschiffung der kleinasiatischen Griechen", 17. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 246), s. 1.

92. "Gegen Lloyd Georges Orientpolitik", Wien, 21. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 250), s. 2.
93. "Die Orientwirren", Wien, 24. September 1922 (Jg. 56/ Nr. 253), s. 4.

Pester Lloyd:

94. "Auslandschau", (Abendblatt), Budapest, 30. April 1920 (Jg. 67/ Nr. 104), s. 1.
95. "Das türkische Problem", (Morgenblatt), Budapest, 5. Mai 1920 (Jg. 67/ Nr. 107), s. 1.
96. "Unruhen in Smyrna", (Morgenblatt), Budapest, 5. August 1922 (Jg. 69/ Nr. 176), s. 6.
97. "Der Vormarsch der Griechen", (Abendblatt), Budapest, 5. August 1922 (Jg. 69/ Nr. 176), s. 2

Prager Tagblatt:

98. "Die Griechen zurückgeschlagen", 26. August 1921 (Jg. 46/ Nr. 199), s. 2.
99. F.C. Endres, "Das griechische Abenteuer", 13. August 1922 (Jg. 47/ Nr. 188), s. 2.
100. "Rückzug der Griechen auf Brussa", 3. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 206), s. 1.
101. "Smyrna gefallen", 10. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 210), s. 1.
102. "Drohung des türkischen Generalissimus", 12. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 211), s. 1 vd.
103. "England zur Waffengewalt entschlossen", 17. September 1922 (Jg. 47/ Nr. 216), s. 1.

Reichspost:

104. "Die zweite Woche der griechischen Offensive", Wien, 26. Juli 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 203), s. 4.
105. "Der Vormarsch der Griechen gegen Angora", Wien, 20. August 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 227), s. 3.
106. "Türkischer Sieg am Sakaria", Wien, 29. August 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 236), s. 3
107. "Nach der Schlacht am Sangarios", Wien, 22. September 1921 (Jg. XXVIII/ Nr. 260), s. 2.
108. "Die Orientgefahr", Wien, 4. August 1922 (Jg. XXIX/ Nr. 212), s. 2 vd.
109. "Stillstand der türkischen Offensive", Wien, 2. September 1922 (Jg. XXIX/ Nr. 241), s. 2.

Salzburger Chronik:

110. "Der Vorstoß Griechenlands gegen die Türkei", 1. August 1922 (Jg. 58/Nr. 173), s. 5.

Salzburger Volksblatt:

111. "Der griechische Feldzug"; "Der griechisch-türkische Krieg", 23. August 1921 (Jg. 51/Nr. 190), s. 2.
112. 23. August 1921 (Jg. 51/Nr. 190), s. 2, 7.
113. "Fehlschlag der griechischen Offensive", 15. September 1921 (Jg. 51/Nr. 209), s. 2.

Salzburger Wacht:

114. "Tagsneuigkeiten", 22. August 1922 (Jg. 24/Nr. 190), s. 6.
115. "Offensive der Türken in Kleinasien", 26. 08. 1922 (Jg. 24/Nr. 194), s. 7.

Tagblatt:

116. "Der griechisch-türkische Krieg", Linz, 24. August 1921 (Jg. 6/Nr. 192), s. 5.
117. "Der griechisch-türkische Krieg", Linz, 30. August 1921 (Jg. 6/Nr. 197), s. 6.

Tages-Post:

118. "Der Krieg in Kleinasien", Linz, 16. August 1921 (Jg. 57/Nr. 185), s. 6.

Vorarlberger Volksblatt:

119. "Die türkische Offensive", Bregenz, 12. September 1922 (Jg. 4/Folge 207), s. 2.
120. "Eine Niederlage der Griechen?", Bregenz, 27. August 1921 (Jg. 56/Nr. 195), s. 2.
121. "Die griechische Niederlage in Kleinasien", Bregenz, 10. September 1922 (Jg. 57/Nr. 198), s. 3.

Wiener Abendpost:

122. "Vorderasien", 7. Juli 1921 (Nr. 152), s. 1.
123. "Der griechisch-türkische Krieg", 16. August 1921 (Nr. 185), s. 3.
124. "Der griechisch-türkische Krieg", 28. September 1921 (Nr. 221), s. 2.

Wiener Morgenzeitung:

125. “Der türkisch-griechische Krieg”, Wien, 8. Oktober 1921 (Jg 3/Nr. 968), s. 2.

Wiener Zeitung:

126. “Die Londoner Konferenz”, 25. Februar 1921 (Nr. 45), s. 5.
127. “Der griechisch-türkische Krieg”, 27. August 1921 (Nr. 195), s. 6.
128. “Der griechisch-türkische Krieg”, 18. September 1921 (Nr. 213), s. 7 vd.
129. “Der griechisch-türkische Krieg”, 28. September 1921 (Nr. 221), s. 9.
130. “Griechenland und die Türkei”, 4. August 1922 (Nr. 176), s. 6.
131. “Griechenland und die Türkei”, 5. August 1922 (Nr. 177), s. 5.
132. “Der griechisch-türkische Krieg”, 16. September 1922 (Nr. 203), s. 16

T.B.M.M. Zabıtları:

133. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, Cilt 11, İçtima 2, 43. İçtima, 27. 06. 1337, s. 61.
134. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre I, Cilt 12, İçtima 2; 79. İçtima, 19. 09. 1337, s. 262
135. **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi III, 7 Eylül 1338 (1922), s. 750-753.
136. **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, Cilt 3, İçtima Senesi III, 18 Eylül 1338 (1922), s. 784-798.

Kitap ve Makaleler

137. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.b.
138. Akandere, Osman ve Cemal Güven, “İngiliz Generali Townshend'in Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme”, **S.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi**, Sayı 9, Yıl 2002, s. 19 vd.
139. Balkaya, İhsan Sabri, “Büyük Taarruz Öncesi İngiltere Nezinde Barış Girişimleri ve Türk Bağımsızlık Mücadelesinin Avrupa Kamuoyuna Duyurulması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 57, Yıl 2003, s. 1117.

140. Bozkurt, Abdurrahman, “Yunanistan’ın İstanbul’u İşgal Planı (1922)”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 18, Yıl 2010, s. 133-153.
141. Çulfa, Mustafa, “Çanakkale krizi ve Lloyd George’un İktidardan Düşmesi: Eylül-Ekim 1922”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XV, Sayı 45, s. 801-820.
142. Doğanay, Rahmi “Milli Mücadele’de Türk-İngiliz Esir Değişimi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Yıl 1992, s. 35.
143. Dumanlı, Çiğdem “Kendine Özgü Bir Buhran Örneği: Birinci Dünya Harbi’nde Alman Şark Politikası”, **CTAD**, Yıl 14, Sayı 28 (Güz 2018), s. 240, dipnot 81.
144. Koç, Kadim, **Ankara’nın Kördüğümü Sakarya: Mustafa Kemal Paşa’nın Dehası**, Bilgi Yayınevi, Ağustos 2021.
145. Korkmaz, Erdal, “Birinci İnönü Muharebesi Esnasında Bursa Üzerinden Şekillenen Yunan Harp Harekâtı: Arşiv Belgeleri Ekseninde Bir Analiz”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, s. 34-44.
146. Saylan, Gürkan Fırat, “İstanbul’un Resmen İşgali (16 Mart 1920)”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41, Ocak 2014, s. 21 vd.
147. Sofuoğlu, Adnan ve Seyfi Yıldırım, **Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı (Tutanaklar-Belgeler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, s. 189 vd.; bilhassa s. 234-235.
148. Sofuoğlu, Adnan, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 54, Yıl 2002, s. 804.
149. **Türk İstiklal Harbi** (Cilt 2, Kısım 5, Kitap 2: Sakarya Meydan Muharebesi), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973, s. 61.
150. **Türk İstiklâl Harbi**, (Cilt 2, Kısım 3: Batı Cephesi), 3. Baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
151. Uyar, Mesut, “Sanders Askerî Misyonu (1913-1918)”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 30, Yıl 15 (Güz 2019), bilhassa s. 50.
152. Yaman, Ahmet Emin, “Kurtuluş Savaşı Basınında Büyük Zafer”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 30, Yıl 1997, s. 239-271, bilhassa s. 261 vd.

Ansiklopedik Maddeler:

153. Czeike, Felix, “Arbeiterzeitung”, **Historisches Lexikon Wien**, Band 1: A-Da, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 148.
154. Czeike, Felix, “Deutsches Volksblatt”, **Historisches Lexikon Wien**, Band 2: De-Gy, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 22.

155. Czeike, Felix, “Neue Freie Presse”, **Historisches Lexikon Wien**, Band 4: Le-Ro, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 373.
156. Czeike, Felix, “Neues Wiener Tagblatt”, **Historisches Lexikon Wien**, Band 4: Le-Ro, Kremayr & Scheriau, Wien 2004, s. 376.

Tezler:

157. Lobarzewski, Sandra, **Frauenthemen in der Neuen Freien Presse und Der Reichspost im Jahr 1919**, Universität Wien, Geschichte, Angewandte Sprachwissenschaft, Wien, 2008, (Diplomarbeit), s. 23 vd.

Yardımcı Sayfalar:

158. Avusturya Millî Kütüphanesi Dijital Gazete Arşivi: anno.onb.ac.at

EKLER

Ek. 1. “Der griechisch-türkische Krieg” (Türk-Yunan Savaşı)

Karikatürün yanında yer alan açıklama:

“Bir zamanlar İskender’in
Gordium düğümünü böldüğü yerde,
dövüyor birbirini Yunan ve Türk,
yine notalarla aynı şekilde.”

[Kaynak: Kikeriki, 4. September 1921 (Nr. 34), s. 2]

Ek. 2. “Der türkische Sieg” (Türk Zaferi)

Fotoğrafın altında yer alan açıklama: “Kemal Paşa birliklerine ait bir deve kolonisi İzmir’e girişinde. Şehir ele geçirildikten sonra kısmen ateş altında kalmıştır.”

[Kaynak: **Das interessante Blatt**, Wien, 21. September 1922 (Jg. XLI/ Nr. 36-38), s. 1]

Ek. 3. “Bilder vom griechisch-türkischen Kriegsschauplatz” (Türk-Yunan Muharebe Meydanından Resimler)

[Kaynak: **Illustrierte Kronen-Zeitung**, Wien, 26. September 1922 (Jg. 23/ Nr. 8151), s. 1]

Ek. 4. “Unser Titelbild” (Manşet resmimiz)

[Kaynak: **Illustrierte Kronen-Zeitung**, Wien, 26. September 1922 (Jg. 23/ Nr. 8151), s. 2. Çevirisi için bkz. dipnot 125 kısmı]

Ek. 5. “Die türkische Offensive” (Türk Taarruzu)

[Kaynak: **Das interessante Blatt**, Wien, 21. September 1922 (Jg. XLI/ Nr. 36-38), s. 9. Fotoğrafın açıklaması için bkz. dipnot 125]